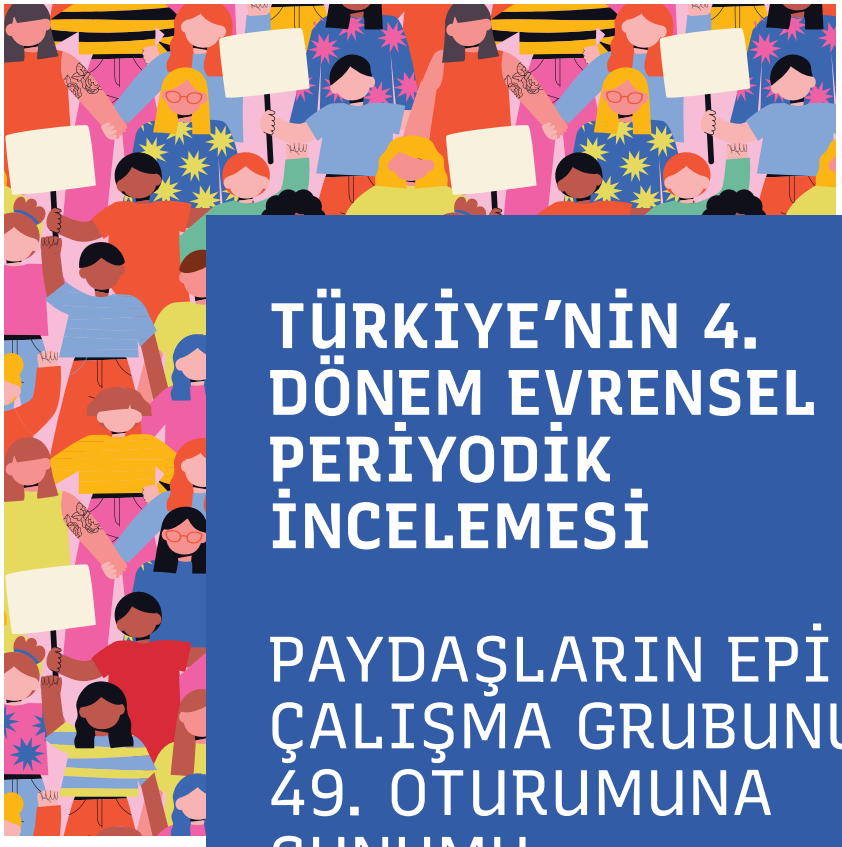
Bu proje Avrupa Birliği tarafından eş finanse edilmektedir.

TÜRKİYE'NİN 4. DÖNEM EVRENSEL PERİYODİK İNCELEMESİ

PAYDAŞLARIN EPİ ÇALIŞMA GRUBUNUN 49. OTURUMUNA SUNUMU

(28 NİSAN - 9 MAYIS 2025)

Çocuklar için Hesap Verebilirlik, Haklar için Savunuculuk (ACAR) Projesi

acar
Accountability for Children
Advocacy for Rights
Çocuklar için Hesap Verebilirlik
Haklar için Savunuculuk

unicef
her çocuk için

Bu eser Avrupa Birliği tarafından eş finanse edilen Çocuklar için Hesap Verebilirlik, Haklar için Savunuculuk (ACAR) Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu eserde yer alan görüşler UNICEF ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Eser içerisinde yer alan bölümler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Anadolu Büyük Aile Federasyonu

Alternatif Bakım

ANADOLU BÜYÜK AİLE FEDERASYONU
Ağrı Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Bingöl Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Derneği
Erzurum Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği
Gaziantep Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Kültür ve Dayanışma Derneği
Malatya Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği
Muş Yetiştirme Yurdu Mezunları Derneği
Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği

Tarafından

Türkiye
Evrensel Periyodik İnceleme
Dördüncü Döngüsü
İnsan Hakları Konseyi EPİ Çalışma Grubu 49. Oturumuna sunulan
ORTAK RAPOR

ALTERNATİF BAKIM RAPORU

Anadolu Büyük Aile Federasyonu 2019 yılında; Ağrı Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Bingöl Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Derneği, Erzurum Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği, Gaziantep Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Kültür ve Dayanışma Derneği, Malatya Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği, Muş Yetiştirme Yurdu Mezunları Derneği tarafından kurulmuştur. Federasyonun ve derneklerin ortak misyonu, Devlet bakım ve koruması altında bulunan çocukları ve devlet korumasında yetişmiş bireyleri sosyal ve psikolojik olarak destekleyerek eğitim düzeyini artırarak bakım sonrası sürece hazırlamak, ekonomik, psikolojik dayanışma, sosyal hayata adaptasyonu ile yaşama tutunmalarını sağlamak, hedef kitlesine yönelik ayrımcılıkla mücadele ve hak savunuculuğu yapmaktır.

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği devlet koruması altında yetişen çocuk ve genç alanında çalışan hak temelli bir sivil toplum kuruluşudur. Amacı devlet koruması altında yetişen çocuk ve gençlerin ayrımcılığa uğramadan hayata yaşıtları ile eşit fırsatlarda atılmasını sağlamak ve her çocuğun bir aile yanında hayata hazırlanma hakkını destekleyerek devlet koruması altında yetişen çocuk ve gençlerin aile temelli bakım modellerinden yararlanmasını sağlamaktır.

GİRİŞ

1. Alternatif Bakım biyolojik ailesi tarafından sağlanamayan çocukların yararlandığı resmi ya da resmi olmayan, kısa veya uzun süreli; kurum bakımı, koruyucu ailelik, enformel bakım gibi farklı bakım türlerini ifade eden bakımdır. Türkiye'deki çocuk koruma sistemi, bakımı ve korunması biyolojik ailesi tarafından sağlanamayan çocuklara bakım ve gözetimin sağlandığı kuruluş bakımı ve aile temelli bakımı kapsayan bir bakım modeli uygulamaktadır. Buna göre Türkiye'de devlet koruması altında bulunan yaklaşık 25 bin çocuk bulunmakta, çocukların yaklaşık 15.000'i kuruluş bakımında, yaklaşık 10 bini ise koruyucu aile yanında hayata hazırlanmaktadır. Her yıl devlet korumasından ortalama 3 bin genç 18 yaşını tamamlayarak ayrılmaktadır[1] [2] Koruma altında yetişen çocuk ve gençlerin sosyal hayata uyumu amacıyla koruma altına alındıkları bakım sürecinden başlayarak bakım sonrası sürece yani yetişkin olarak hayatını sürdüreceği zamana hazırlanmaları ve koruma sonrası bireysel yaşama geçiş sürecinde de desteklenmesi gerekmektedir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülmemesi, dezavantajlı süreçler içinde olan çocukların yaşam mücadelesini, sosyal uyumunu ve psikososyal iyi olma halini olumsuz yönde etkilemektedir. Anadolu Büyük Aile Federasyonu, Malatya Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği ve Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği devlet koruması altında yetişen çocuk ve gençlerin karşılaştıkları hak ihlallerini izlemek, politika önerileri geliştirerek savunuculuk yapmak amacıyla uzun yıllardır alanda çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda devlet koruması altında yetişen çocuk ve genç alanında aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir [3] [4] [5]:

EVRENSEL PERİYODİK İNCELEME ÜÇÜNCÜ DÖNGÜSÜ DEVLET TAVSİYELERİ;

2. 45.258 Çocuklara ve ergenlerin hakları ve genel anlamda esenliklerinin korunmasını sağlayacak ek tedbirlerin alınması (Dominican Republic); Pozisyonun Kaynağı: A/HRC/44/14/Add.1

POLİTİKA BELGESİ

3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planının[6] da yer bulan hedeflerin (paragraf 736 ve Paragraf 736.2.) gerçekleşmesi için aşağıda sıralanan eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir

*"**736.** Koruma ve bakım altındaki çocukların erken çocukluk döneminden başlayarak eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerine hız kazandırmaya yönelik çalışmalar artırılacak, bakım sonrası süreçte sosyal hayata uyumları desteklenecektir. **736.2.** Koruma altındaki çocuklara kurum bakımından ayrılmaları ile başlayan süreç mevcuttaki uygulamaların etkinliği ve etkililiği incelenerek değerlendirilecek, söz konusu çocukların eğitime, istihdama, sosyal hayata katılımlarını desteklemek üzere verilen rehberlik ve destek hizmetleri çeşitlendirilerek geliştirilecektir."*

[1] https://www.aile.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf

[2] https://alternatifbakim.org/docs/istatistikler/kamu/2023-2/

[3] Yaşama Tutun Raporu, https://alternatifbakim.org/docs/betimsel-kaynaklar/raporlar/yasama-tutun-raporu/

[4] Koruma Altında Yetişme Deneyimi Olan Kız Çocukları ve Genç Kadınlar için Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Çalıştayı Raporu, https://www.hayatsende.org/wp-content/uploads/2024/06/Koruma-Altinda-Yetisme-Deneyimi-Olan-Kiz-Cocuklari-ve-Genc-Kadinlar-icin-Cocuk-Yasta-Erken-ve-Zorla-E-1_compressed-1.pdf

[5] www.hayatsende.org

[6] https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf

4. **Türkiye'de çocuk koruma/bakım sisteminde mevzuatta öngörülen haklar ve hizmetler ile alanda gerçekleştirilen uygulamalar arasında bazı önemli uyuşmazlıkların olduğu görülmektedir.** Aşağıda belirtilen hususlar BM Çocuk Hakları Komitesinin Komitesi tarafından da tespit edilmiştir.

TESPİTLER

5. **Tespit 1:** Ulusal mevzuatın yanında BM Alternatif Bakım kılavuzunda da yer alan "bakım sonrasına hazırlık" süreçlerine ilişkin çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlükleri bünyesinde Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Birimleri 2019 yılında kurulmuş ancak halen etkili bir çalışma sürecine geçiş yapılamamıştır. Gerek birimlerde görevlendirilen personelin nitelik ve nicelik olarak yetersiz olması gerek bu sürecin aslında çocuk korumdayken başlaması noktasında uygulamaların yeterli olmaması gerekse bakım sonrası süreçte sunulan desteklerin yapılandırılmış ve kapsamlı olmaması bakım sonrası süreçte sunulan hizmetlerin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Örneğin korumadan ayrılan çocuklar barınma, iş yaşamına uyum konusunda ciddi güçlükler yaşamakta bunların devamında yalnızlığa sürüklenmekte ve psikososyal desteğe ihtiyaç duymakta ancak bu desteklere sistemli bir şekilde erişmekte güçlük yaşamaktadır.
   Bazı çocuklar 18 yaşında önce koruma ve bakım ihtiyacının sonlanması sonucu aile yanına döndürülerek bazı çocuklar ise 18 yaşını tamamlayarak devlet korumasından ayrılmaktadır. Ancak her iki durumda da bakım sonrası izleme faaliyeti evrak üzerinde yürütülmekte, çocuk ve gençlerin süreçleri, psikososyal ihtiyaçları takip edilmemektedir. Her ne kadar mevzuatta bu yer alsa da uygulamada iş yoğunluğu ve personel sayısının yetersizliği ile bakım sonrası rehberlik ve izleme faaliyetleri yetersiz kalmaktadır. Var olan destekler ilden ile değişmekte, ilgilenen uzmanın ve ilin inisiyatifinde ilerlemektedir.
6. **Tespit 2:** 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu güncelde koruma ve bakım altındaki çocukların ve alternatif bakım sisteminin ihtiyaçlarına karşılık vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu kanunlara dayandırılarak 2022 yılında çıkarılan "Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ise koruma altındaki çocuklar için sunulan hizmetleri tek tipleştirmiş, "özel ihtiyaç sahibi, suça sürüklenen, suç mağduru, travma mağduru çocuk" gibi farklı ihtiyaçları olan çocuklar için tek bir model öngörmüştür. Teoride yönetmelik yalnızca çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerinin var olduğunu belirtse de uygulamada özel desteğe ihtiyaç duyan çocuklar için eski ismi ile "çocuk destek merkezi" benzeri çocuk evleri siteleri bulunmaktadır. Ancak eldeki tek yönetmelik tüm kuruluş tiplerinin çalışma usul ve esasını düzenlemekte yetersiz kalmakta dolayısıyla çocukların özelleşen ihtiyaçlarına karşılık vermekte de yetersiz kalmaktadır.
7. Suça sürüklenmiş çocuklar, şiddet ve istismara uğramış çocuklar ile diğer sebeplerle bakım altında kalan çocuklara ve özel gereksinimli çocuklara bir arada bakım sunulmaktadır. Yeterli düzeyde rehabilite edilmeden aynı ortamda hayata hazırlanan çocuklar akran zorbalığı, istismar, şiddet gibi çok çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır.
8. **Tespit 3:** Son 5 yılda çocuk bakım kuruluşlarında çalışan meslek elemanlarının eğitim ve niteliği ile ilgili sorunlar gündeme gelmektedir. "Sosyal Çalışma Görevlisi" kadrosu ile psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarından mezun olan meslek

elemanları tek bir kadro altında toplanmış, farklı nitelik ve yetkinliklerine karşın aynı görevlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu durum çocukların özelleşen ihtiyaçlarına karşılık verememenin yanı sıra uluslararası standartlarda karşılığı olmayan bir uygulamadır. Meslek elemanlarının eğitimini aldığı işi yapmaması ve görevlendirmelerinin "sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı" meslek elemanın doğrudan alanını kapsıyor olması alternatif bakım alanında çocuklarla çalışma yetkinliği olmayan personellerin çocuklarla çalışmasına ve çocukların bu süreçte hak ve hizmetlere erişimde güçlük yaşamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kuruluşlarda sosyal hizmet uzmanı bulunmakta ancak çocuklara sosyal hizmet vaka yönetimi ve danışmanlığı sunulmamakta, psikolog bulunmakta ancak çocuklara psikolojik destek sunulmamakta, çocuk gelişim uzmanı bulunmakta ancak çocuğun gelişimini özel olarak takip eden bir sistem bulunmamaktadır. Bahse konu hizmetler bazı kuruluşlarda kuruluştaki personelin inisiyatifi ile sunulsa da geneli kapsayan sistemli bir uygulamadan söz edilememektedir. Mevcut durumda tüm meslekler tek tipleştirilmekte ve sunulan hizmetin niteliği olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 3'e göre çocukların ihtiyaçlarına uygun karşılık verecek nitelikli personellerden hizmet alma hakkı bulunmaktadır.

9. **Tespit 4:** Kuruluşlarda alternatif bakım altında bulunan çocuk sayısının en az 2 katı kadar personel çalıştırılmakta ancak çocuklara sunulan hizmet ve çıktılarda bu oranla orantılı bir sonuç elde edilememektedir. Kuruluş bakımının çocukların ihtiyaçlarına karşılık vermekte yetersiz kaldığı bilinmesine karşın yeni kuruluşlar açıldığı görülmektedir. Türkiye koruyucu ailelik gibi aile temelli bakım modellerini önceliklendirdiğini beyan etmektedir ancak önceliklendirmeye ilişkin çalışmaların beklenilen hızda ilerlemediği görülmektedir. Özellikle üç yaşından küçük çocukları kurum bakımına yerleştirilmemesi için adımlar atılsa da halen 3 yaşından küçük çocukların kuruluş bakıma yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu durumun sonuçları bazen medyada da olumsuz şekilde yansımakta çocukların gelişimlerinde kalıcı olumsuz etkiler bırakmaktadır.
10. **Tespit 5:** Koruma altındaki çocukların eğitime devam oranlarının ve akademik başarılarının çok düşük olduğu görülmektedir. Her yıl gerçekleştirilen atamalarda üniversite mezunu olarak atananların oranı %10'un bile altında kalmaktadır. Buna karşın devlet korumasında yetişen çocukların neredeyse yarısı ilkokul mezunu olarak hizmetli kadrolarında istihdam edilmektedir.
11. **Tespit 6:** Çocuklar yalnızca devlet koruması altında yetiştiği için staj, okul vb. sosyal ortamlarda ayrımcılığa ve etiketlemeye maruz kalmaktadır. Bu durum çocuğun uyumdan eğitime pek çok alanda toplum içinde güçlük yaşamasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına sebep olmaktadır.
12. **Tespit 7:** Çocukların ailenin yanında desteklenmesini ve en son çarenin alternatif bakım olmasını destekliyoruz. Ancak çocukların biyolojik ailesinden ayrı olarak yaşamasına karar verilme süreci sonrası çocuğun aileden ayrılması nasıl travmatik bir durum ise yeterli çalışma yapılmadan biyolojik aile yanına döndürülmesi süreci de aynı şekilde travmatik ve çocuk açısından riskli olabilmektedir. Biyolojik aile yanına döndürülme süreci hem koruyucu aile yanında hayata hazırlanan çocuklar için hem de kuruluş bakımındaki çocuklar için dikkatle yürütülmelidir. Çocuklar aile yanına döndürülmeden önce biyolojik ailenin mevcut ekonomik ve psikososyal durumunun detaylı bir şekilde değerlendirilmesi ve aileye destek sunularak çocukların döndürülmesi gerekmektedir. Ancak mevcut uygulamada kuruluşlar kapasitesinin üstünde sayıda çocuğa bakım sunduğu için yalnızca sayıyı azaltmak için yeterli değerlendirme yapılmadan ve destek sunulmadan çocukların aile yanına döndürüldüğü görülmektedir. Bu durum çocuklar için tekrar istismar edilme, eğitimden kopma, çocuk yaşta erken ve zorla evliliğe

sürüklenme, suça sürüklenme risklerini artırmaktadır. Koruyucu aile yanındaki çocuklar içinse çocuğun ve koruyucu ailenin döndürülme sürecine yeterli düzeyde hazırlanmadığı, çocukla kişisel ilişki tesis eden aileyle çocuğun çok hızlı ve hazırlıksız ayrılmasının çocuğun üstün yararını korumadığı gözlemlenmektedir.

TAVSİYELER

13. **Öneri 1:** Çocuk hakları temelli ihtiyaca karşılık verecek bütüncül bir mevzuat geliştirilmesi, mevzuat geliştirme sürecinde sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alınması ve özellikle "BM Alternatif Bakım Esasları"nın yeni hazırlanacak mevzuatlarda etkili bir şekilde yer alması bir yıl içerisinde sağlanmalıdır. BM Alternatif Bakım Kılavuzu 133. maddesinde her çocuğa, mümkün olan her fırsatta, bakımdan ayrılırken bağımsızlığını kolaylaştırmak üzere uzmanlaşmış bir kişi tahsis edilmesinden; 134. maddesinde bakım sonrasına çocuk bakım ortamından ayrılmadan çok önce hazırlanmaya başlanması önerilmektedir. Alternatif Bakım Kılavuzu 132. maddesine göre devlet korumasından ayrılan çocuklar, bakım sonrasını planlama sürecine dahil edilmeli ve çocuklara rehberlik edilmelidir. 131. maddesinde ise bakım dönemi boyunca, toplum yaşamına katılarak geliştirilen sosyal ve yaşam becerileri kazanarak çocukların kendilerine güvenmeye ve toplumla tam olarak bütünleşmeye hazırlanması sistematik olarak hedeflenmesi önerilmektedir. Türkiye'de de bu doğrultuda mevzuatın ve uygulamanın uyumlu hale getirilmesi
14. **Öneri 2:** "Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"te Madde 34'te geçen hususların ayrı bir yönetmelikte ele alınması ve standart bir prosedür hazırlanması, bunu uygulayacak yeterli sayıda meslek elemanın görevlendirilmesi ve meslek elemanlarının lisans eğitiminde edindikleri uzmanlıklara göre görevlendirilmesinin sağlanması önerilmektedir. Çocuk bakım kuruluşlarının ayrımcı bir tutumla değil ancak ihtiyaç temelli bir yaklaşımla çocukların süreçlerine göre ihtisaslaştırılmasını, bunun yönetmelik ile standardize edilmesini ve travmaya duyarlı bakım uygulamalarının geliştirilmesini öneriyoruz. Ayrıca İlk Kabul Birimleri'nin özel bir şekilde ele alınarak ihtisaslaştırılması, halihazırda koruma altında bulunan çocukların iyilik halinin korunması için İlk Kabul Birimi'nde yeterli rehabilitasyon ve uyum süreci tamamlanmadan çocukların çocuk evleri ve çocuk evleri sitesine yerleştirilmemesinin güvence altına alınması önerilmektedir.
15. **Öneri 3/a:** Çocuklarla çalışan profesyoneller ve personelin, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu statüsünden çıkarılarak çocuğun yüksek yararı esaslı bir personel kanununun bir sonraki EPİ döngüsünden önce oluşturulması, personelin rastgele atama ile değil bilgi, beceri ve yetkinliklerine göre seçilmeli ve hangi desteğe ihtiyaç duydukları ve onlara destek sunan personelle ilgili çocukların görüşleri alınmalıdır. Çocuklara, koruyucu ailelere ve biyolojik ailelere deneyimli ve yeterli donanıma sahip olan sosyal hizmet lisans mezunu, psikoloji lisans mezunu, rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans mezunu ve çocuk gelişimi lisans mezunu meslek elemanları lisans eğitimlerinde aldıkları eğitim doğrultusunda hizmet vermelidir. Psikoloji lisans bölümü mezunları psikolojik ve psikososyal destek sunulması alanında; sosyal hizmet lisans bölümü mezunları vaka yönetimi, danışmanlık ve sosyal inceleme raporlarının hazırlanması alanında; rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü mezunları çocuğun eğitim hayatına uyumu ve rehberlik alanında; çocuk gelişim lisans bölümü mezunları çocuğun gelişimsel özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun alanda mesleki çalışma yürütmelidir. Bununla birlikte 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan meslek

grupları multidisipliner yaklaşımlar çerçevesinde iş birliği içinde çocuk yararına mesleki çalışmalar yürütmelidir.

16. **Öneri 3/b:** Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan tüm personel yeterli profesyonel eğitime sahip olmalı ve çocuk haklarıyla ilgili sürekli eğitim görmelidir. Söz konusu eğitimlerin içeriği, eğitimi veren kişilerin uzmanlığı ve eğitim değerlendirilmesi de bağımsız uzmanlar ve komisyonlar tarafından takip edilmelidir.
17. **Öneri 4:** Çocuklara en uygun bakımın sunulması için yeni kuruluş inşa etmek ya da kuruluşlara ayrılan finansal kaynağı artırmak yerine yatırımların aile temelli bakım modellerine (koruyucu ailelik ve biyolojik ailenin güçlendirilmesi) yapılması, aile temelli bakım modelleri alanında personel istihdamının artırılması ayrıca toplum temelli hizmetlerle ailelerin güçlendirilmesi önerilmektedir. Devlet koruması altındaki tüm çocuklar için mevzuatta öngörülen koruyucu aile hizmet modeli yaygınlaştırılmalıdır. Özellikle 3 yaş altı çocukların kuruluş bakımına yerleştirilmesini önlemek için geçici koruyucu aile modelinin kalkınma planının süresi içinde hayata geçirilmesi, ailelerin nitelikli eğitim ve takip ile desteklenmesi önerilmektedir.
18. **Öneri 5:** Çocukların eğitime devamına engel olan süreçlerin ortadan kaldırılması için sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde özelleşen/derinleşen çalışmalar yürütülmesini, çocukların okulda karşılaştıkları ayrımcılık ve etiketlemeye karşı devlet eliyle mücadele edilmesini öneriyoruz. Okul idareleri ve öğretmenlerin çocuğun eğitim sürecinde kuruluş ile etkin iletişime geçmesinin teşvik edilmesi önerilmektedir.
19. **Öneri 6:** Ayrımcılıkla ve toplumsal önyargılar ile etkin mücadele; devlet korumasında yetişmiş bireylere karşı olumsuz önyargılar, olumsuz etiketlemeler ve ayrımcılıkla mücadele konusunda yine devlet korumasında yetişmiş iyi örneklerden rol model çalışmalarının yapılması, iyi örneklerin ön plana çıkarılması ve toplumsal kampanyaların STK'lar ile işbirliği üzerinden yürütülmesi önerilmektedir. Ayrıca koruma altında yetişen çocuk ve gençlere yönelik ayrımcılığa yol açan kişi ve kuruluşlar hakkında ilgili yasal yaptırımlar belirlenmeli ve uygulanmalıdır.
20. **Öneri 7:** Aile yanına döndürülen çocukların ailelerinin bireysel ihtiyaçlarına göre şekillenen, güçlü bir izleme ve değerlendirme mekanizmasına sahip bir sosyal hizmet müdahalesi ile takip edilmesi önerilmektedir. 18 yaşını tamamlayarak ayrılanlar içinse Bakım Sonrası İzleme ve Rehberlik Birimlerinin geliştirilmesi, personel sayısı ve niteliğinin artırılmasını aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışılması önerilmektedir.Koruma kararının kaldırılması sürecinde inceleme ve değerlendirmelerin sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacılar tarafından yapılması, burada görev alan personelin eğitimlerle sürekli olarak desteklenmesi önerilmektedir.
21. BM Genel Kurulunda kabul edilen Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Esasların 55 nolu kararında belirtildiği üzere; çocuklara alternatif bakım vermek ile görevli tüm kuruluş ve bireylerin yetkili makam tarafından düzenli olarak izlenmesi ve incelenmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla, bakım sağlayıcıların profesyonel ve etik uygunluğunu değerlendirmek ve akreditasyonları, izlenmeleri ve gözlemlenmeleri için uygun kriterler geliştirmelidir.

Baran Tursun Vakfı

Çocukların Kararlara Katılımı ve Adalete Erişimi

BARAN TURSUN VAKFI

ÇOCUKLARIN KARARLARA KATILIMI VE ADALETE ERİŞİMİ

Rapor / 2024

1- Giriş
2- Metodoloji
3- Hedef Kitle
4- Arka Plan
5- Bulgular/özet
6- Tespitler
7- Tavsiyeler

1- GİRİŞ

Bu rapor, Türkiye'de çocuk haklarının teoride ve uygulamalarda ne düzeyde korunduğunu analiz etmek, yargısal ve yargısal olmayan mekanizmalarda çocuk hakları iyileştirmek, güçlendirmek ve alternatif çözümlerde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır.

2- METODOLOJİ

Baran Tursun Vakfı'nın yerel düzeyde, çocuklar ve ergenlere yönelik oluşturduğu sürdürülebilir çocuk masaları, çocuk meclisleri ve çocuk atölyelerinden elde edilen istatiski veriler esas alınmıştır.

Diğer metodolojik çalışmamız ise, çocuk hakları alanlarında faaliyet gösteren STÖ'ler ve Baroların yayınlanmış eserlerinden faydalanarak kapsamlı literatör taraması yapılmıştır.

3- HEDEF KİTLE: Kolluk şiddetine maruz kalan, yaşam hakları ihlal edilen çocuklar

4- ARKA PLAN

Baran Tursun Vakfı'nın bu zamana kadar çocuk hakları iyileştirmeye yönelik yürütmüş olduğu çalışmalardan elde ettiği bulgulara göre çocukların adalete erişimi ve özellikle yaşam haklarının korunması ile ilgili büyük oranda ihlaller mevcuttur.

Kolluğa veya başkasına yönelik yaşamsal tehdit oluşturmayan, kolluk güçlerinden kaçacak yaşata ve beceride olmayan yüzlerce çocuk kolluğun şiddetine maruz kalmış ve yaşam hakları ihlal edilmiştir. Önemli başka bir husus ise kolluğun çocuklara yönelik şiddeti ve çocuk hakları ihlallerinde cezasız kaldığı yönünde toplumda çok ciddi ve yerleşik algı vardır.

5- BULGULAR / ÖZET

Türkiye'de başta temel insan hakları olmak üzere, çocuklara yönelik yaşam hakkı ihlalleri, açık ve kapalı alanlarda çocukların maruz kaldıkları şiddet ve ayrımcılık vakalarının izlenmesi ve raporlanması için bağımsız güvenilir kaynaklara ulaşmanın zor olduğu gözlemlenmiştir. Çocuklara yönelik ölümcül vakaların takibinde ve saha çalışmalarında risk faktörünün yüksek olduğu ve polis gücü tarafından yaygın bir şekilde mobing uygulandığı tespit edilmiştir.

Bunun dışında kolluğun şiddetine ve kötü muamelesine maruz kalan ailelerin adalet arayışlarında karşılaşılan diğer risk faktörü de, ailelerin misilleme davalarıyla karşı karşıya gelmeleridir. Mağdurlar davacı iken, bir anda adaletsiz bir biçimde davalı durumuna getirilmektedirler.

Baran Tursun Vakfı'nın çocuk hakları izleme ve saha çalışmalarında elde edilen ve doğrulanmış verilere göre çocukların ölümü ile sonuçlanan veya çocukların maruz kaldığı şiddet ve kötü muamele vakalarında rastlanan bir diğer olgu ise "Cezasızlıktır". Yargısal ve yargısal olmayan süreçlerde kapsamlı ve caydırıcı soruşturma ve kovuşturmaların etkili bir şekilde yürütülmediği görülmüştür.

Baran Tursun Vakfı'nın çocuklara yönelik şiddet ve çocuklara yönelik yaşam hakkı ihlallerinin tespiti için Türkiye coğrafyasında yapmış olduğu izlem ve gözlemlerinde, hayatın doğal akışına aykırı tespitler yapmıştır.

6-TESPİTLER

6.1- Polis şiddetinin ve yaşam hakkı ihlallerin yaygın olduğu iller coğrafi siyasi karakterlerine göre sınıflandırma yapılmış ve hayatın doğal akışına aykırı olarak çocuklara yönelik 229 yaşamsal ihlalin, 190'ı Diyarbakır ve çevre illerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

6.2- Açık ve kapalı alanlarda kolluğun şiddetine maruz kalan ve yaşam hakları ihlal edilen vakalarda hak ihlalinde bulunan kolluğun hesap verirlik kapsamının dar olduğu, yasal düzenlemelerin ve denetimin güçlü olmadığı tespit edilmiştir.

6.3- STÖ'lerin çocuk haklarına yönelik ihlallere karşı savunuculuk yönlerinin zayıf olduğu, çocuk hakları ihlalleri konularında aile ve toplumun uluslararası norm ve standartlara uygun yeteri derecede bilgi sahibi olmadığı tespit edilmiştir.

6.4- Çocukların Kararlara Katılımı: Çocukların karar alma süreçlerine katılımı, onların gelişimini ve özsaygısını destekleyen mevzuatların uluslararası norm ve standartlara uygun olmadığı tespit edilmiştir.

6.5- Çocukların Adalete Erişimi: Çocukların, haklarını ve adalet sistemini anlamalarını sağlamak için eğitim ve bilgiye erişim sağlanmadığı, çocuklar için sosyal hizmetler ve destek mekanizmaları yetersiz oluşu adalete erişimlerine zorlaştığı tespit edilmiştir.

6.6- Çocuk Adaleti: Uluslararası norm ve standartlara uygun çocuk haklarının korunması ve adalet sistemiyle ilişkilerin düzenlemesi zayıf olduğunu tespit edilmiştir.

7-TAVSİYELER

7.1- Yerel düzeyde çocuk masaları ve çocuk meclisleri güçlendirilmeli ve yaygınlaşmasını sağlamalı.
7.2- Çocuklar için özel adalet merkezleri kurulmalı ve çocuk mahkemeleri güçlendirilmeli
7.3- Çocukların karar alma süreçlerine daha etkin katılımını sağlayan yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
7.4- Çocukların kamu politikaları ve adalet süreçlerinde temsil edilmelerini sağlamak için çocuk danışma komiteleri kurulmalı.
7.5- Çocukların sahip olduğu temel hakların korunması, geliştirilmesi ve daha iyi hale getirilmesi amacıyla teori ve uygulamalar uluslararası norm ve standartlara uygun hale getirilmeli.

Raportör: Mehmet Tursun
info@barantursunvakfi.org

Rapora Katkı Sunanlar:
Zeynep Eda Berfin Tozlu
Erkan Ceylan

Temel Kaynak: Baran Tursun Vakfı **"Çocuklar ve Ergenler"** Veri Bankası https://barantursunvakfi.org/Cocuklar_Ergenler/

Diyarbakır Barosu

Tutuklu ve Hükümlü Kız Çocukların Mevcut Durumu

NGO Submission to the United Nations Universal Periodic Review

for the Fourth Cycle of Turkey

Prepared and submitted by

Diyarbakır Barosu

Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi Hakkında:

Diyarbakır Barosu'nda, 12.11.2012 tarihinde kurulan Çocuk Hakları Merkezi, çocuk haklarının tanınması, korunması, uygulanması ve geliştirilmesi için teorik ve pratik çalışmalar hayata geçirmektedir. Merkez, adli sistemdeki çocuklara ve ailelerine danışmanlık sağlamakta; stratejik davalar açmakta, düzenli eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmaktadır. Merkez bünyesindeki Tutukevleri ve Islahevleri Çalışma Grubu tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik hak izleme çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda, Diyarbakır'daki kapalı ceza infaz kurumlarında tutuklu bulunan çocuklar ile yapılan düzenli görüşmeler sonucu hazırlanan raporlar ile savunuculuk çalışmaları yürütülmektedir.

I. Rapor hakkında

1. Bu rapor, Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi (Merkez) tarafından 4. dönem Evrensel Periyodik İnceleme (EPİ) öncesinde Türkiye'deki tutuklu ve hükümlü kız çocukların mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla tematik bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Aşağıda açıklanacağı üzere, Türkiye, 3. döngüde çocuk hakları, kadın hakları ve alıkonulma kurumları ile çocukların ve kadınların adalete erişimlerinin iyileştirilmesine ilişkin tavsiyeleri kabul etmişse de bu tavsiyelerin uygulanması için halen somut adımlar atmamıştır[1]. Rapor içeriğinde, tavsiyelerin uygulanma düzeyi değerlendirilmiş ve tutuklu ve hükümlü kız çocuklarının mevcut durumuna ilişkin bilgi ve öneriler sunulmuştur.

2. Rapor, Eylül 2023 ile Ocak 2024 arasında Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu bulunan 9 kız çocuğu ile yapılan toplam 15 görüşmeden elde edilen bulgular ile masa başı araştırmasının sonuçlarını kapsamaktadır[2]. Görüşmeler, en az 1'i kadın avukattan oluşan 2 kişilik yetkin avukatlar tarafından yapılmıştır. Görüşme çıktıları anonimleştirilmiş ve içerikleri analiz edilerek rapora dönüştürülmüştür.

3. Raporda aşağıdaki başlıklarda tespit ve tavsiyelere yer verilmiştir:
- Tutuklu ve Hükümlü Kız çocuklarına yönelik genel çerçeve
- Alıkonulma Koşulları
- İşkence ve Kötü Muamele Uygulamaları

II.Genel Çerçeve

4. Türkiye'de tutuklu ve hükümlü kız çocuklar hem çocuk hem kadın hem de kapatılmış olmaktan kaynaklanan çoklu bir savunmasızlık hali yaşamaktadır. Raporun hazırlandığı Diyarbakır özelinde bu kesişimselliğe Kürt olmak da eklenmekte; bu durum da çocukların birden çok ayrımcılık biçimine maruz kalmalarına ve adalete erişimde sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır[3].

5. Türkiye'de ceza sorumluluğu yaşı 12'dir. 3. döngüde ceza ehliyeti yaşının yükseltilmesine dair İspanya'nın tavsiyesi, not edilmiştir (45.255). Bu konu, 2023'te Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nce (BMÇHK), 2024'te de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite (CAT) tarafından Türkiye sonuç gözlemlerinde eleştirilmiş, asgari cezai sorumluluk yaşının düşüklüğüne vurgu yapmıştır[4].

6. Türkiye'de çocuklara yönelik getirilen tutuklama yasağı, çok sınırlı bir yapıya sahiptir. Ceza sorumluluğu başlangıç yaşı 12 olmakla birlikte, 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir[5]. Bu madde, yargılamalar sırasında henüz suç tipi ve ceza miktarı kesin olarak belirlenmediği ve 5 yıllık ceza üst sınırı da çok kısıtlı olduğu için keyfi uygulamalara neden olabilmekte, 12 yaşından itibaren çocuklar tutuklanabilmektedir. 2021 yılında açıklanan İnsan Hakları Eylem Planında, bazı ağır suçlar hariç olmak üzere 15 yaşından küçük çocukların ilk defa işledikleri fiillerin soruşturmaya konu edilmemesi için çocuklara

özgü koruma mekanizmalarının 2 yıl içerisinde hayata geçeceği açıklanmıştır[6]. Ancak bu değişiklikler yapılmamış, 15 yaş altı çocukların tutuklanma riski devam ettirilmiştir.

7. Türkiye'deki tutuklu ve hükümlü kız çocukları, adalet sistemi ile ilgili sorunlardan derinden etkilenseler de bu çocuklar ile ilgili yürütülen çalışmalar son derece kısıtlıdır. Adalet Bakanlığının açıklamalarına göre 2 Eylül 2024 itibarıyla infaz kurumlarında 103'ü tutuklu, 55'i hükümlü olmak üzere toplam 158 kız çocuğu bulunmaktadır. Oğlan çocuklarında tutuklu sayısı 2.258, hükümlü sayısı ise 1.071'dir[7]. 3. döngüde Avusturalya tarafından verilen tutuklu yargılamalara aşırı derecede başvurulmasının sonlandırılması tavsiyesi (45.139), Türkiye tarafından kabul edilmişse de açıklanan veriler tutukluluğa sıklıkla başvurulduğunu, tutuklu çocuk sayısının hükümlü çocuk sayısının 3 katı olduğunu göstermektedir.

8. Yukarıdaki veriler, yalnızca belirli bir tarih itibarıyla infaz kurumlarında tutulan kız çocuklarının sayısını gösterirken son 1 yıl içerisinde kaç kız çocuğunun tutuklandığı bilgisi açıklanmamaktadır. Yine tutuklu ve hükümlü çocuklara ilişkin politika oluşturmaya elverişli sosyoekonomik durum, engellilik, etnik köken, mükerrerlik vb. bilgileri içeren ayrıştırılmış veriler paylaşılmamaktadır.

9. Tüm bunlarla birlikte, çocuklar hakkındaki tutuklama kararları soruşturma aşamasında genel görevli sulh ceza hakimleri tarafından verilmektedir. Kovuşturma aşamasında ise kanunen çocuk mahkemeleri görevliyken, çocuk mahkemesi sayısının sınırlılığı nedeniyle çocukların neredeyse yarısına yakını (80.770 çocuk), yargılandıkları yerde görevli çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmadığından yetişkinlere özgü asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaktadır[8].

10. Yukarıda aktarılan tespitlere ilişkin tavsiyeler şu şekildedir:
    a. Ceza sorumluluğu yaşının 12'den 15'e yükseltilmesi için Türk Ceza Kanunu'nun 31. Maddesinde 1 yıl içinde değişiklik yapılmalıdır.
    b. Tutuklama yasağının 15 yaşın altıdaki her çocuğu kapsaması için Çocuk Koruma Kanunu'nun 21 maddesinde 1 yıl içinde değişiklik yapılmalıdır.
    c. Soruşturma aşamasında tutuklama kararı vermeye yetkili olan sulh ceza hakimlerine çocuk hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bir eğitim programı oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.
    d. Adalet Bakanlığı, tutuklanan çocuk sayısı ile kurumlarda bulunan çocuk sayısını cinsiyet, yaş, etnik köken, ırk, göçmenlik durumu, sosyoekonomik durum, engellilik, coğrafi konum, suç türü ve mükerrerlik vb. bilgileri içerecek şekilde her ay güncel olarak açıklamalıdır[9].
    e. Çocuk mahkemesi sayısı yükseltilmeli, her yargı çevresinde en az 1 çocuk mahkemesi açılmalıdır[10].

III. Alıkonulma koşulları

11. Türkiye'de tutuklu çocuklar ile hükümlü çocukların gittiği kurumlar ciddi farklılıklar içermektedir. İlgili Kanun, tutuklu çocukların, öncelikle kendilerine özgülenen Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında, bu kurumun bulunmadığı hâllerde de kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirileceklerini düzenler. Buna göre, kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması hâlinde, kız çocuklarının kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar[11]. Cezası kesinleşmiş hükümlü çocuklar ise açık kurum niteliğindeki eğitim evlerinde tutulmakta ve örgün eğitim haklarından faydalanabilmektedir. Bu durum, henüz cezası kesinleşmemiş çocuklar bakımından ciddi bir haksızlık yaratmaktadır. Yargılama sürelerinin uzunluğu[12] nedeniyle pek çok çocuk cezası kesinleşene kadar 18 yaşını doldurduğu için eğitim evlerinden hiç faydalanamamaktadır.

12. Türkiye'de tutuklu çocuklar için 9 kapalı, hükümlü çocuklar için 4 açık infaz kurumu niteliğinde eğitimevi mevcuttur[13]. Tutuklu kız çocuklara özgülenmiş herhangi bir kurum yokken, hükümlü kız çocuklar için ise ülke genelinde yalnızca 1 kurum bulunmaktadır. Kız çocuklarına özgülenen kapalı kurum olmaması nedeniyle tutuklu kız çocukları ya kadın hapishanelerinde çocuklara ayrılan bölümlerinde ya da erkek hapishanelerinin kadınlara ayrılan bölümlerinin çocuklara ayrılan bölümlerinde tutulmaktadırlar. Bu durum da kız çocuklarının tutulduğu infaz kurumlarında, aşağıdaki başlıklarda aktarılacak fiziksel, psiko-sosyal ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ve cinsiyet temelli ayrımcılık oluşturan uygulamalara maruz kalmasına yol açmaktadır. Türkiye'de kapalı kurumlarda kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldığı hak ihlalleri Özel Raportörün raporuna da yansımıştır[14]. UNCAT, Türkiye'de alıkonulan çocukların özel ihtiyaçlarının karşılanmadığını, toplumsal cinsiyetin dikkate alınmamasının en çok kız çocuklarını etkilediğini belirtmiştir.[15] BMÇHK da Türkiye'de özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların yetişkinlerle birlikte alıkonulmamasını ve alıkonulma koşullarının eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olmasının sağlanmasını önermiştir[16].

13. Merkezce, Eylül 2023-Ocak 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda çocuklar için tahsis edilen koğuş sayısının 2 olduğu, koğuşta kalan çocuk sayısının ise 2 ile 6 arasında değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Kız çocuklarının yanına bir çocuk gelene kadar uzun süre tek başlarına tutulduğu ya da aynı koğuşta tutulan akranlar arasında şiddet olayı yaşandığında kurum idaresince çocukların koğuşlarını değiştirildiği bilinmektedir. Bu durum da tecrit riski doğurmaktadır.

14. Diyarbakır'daki bu izleme çalışmasında ceza infaz kurumunda bulunan çocukların önemli bir kısmının tahliye olduktan sonra tekrar tutuklama tedbiri ile kuruma geri geldiği tespit edilmiştir. Çocukların tutuklanmaları son çare olarak uygulanmadığı gibi tutuklandıklarında da toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlayacak destekten yararlanmaları mümkün olamamakta, alternatif tedbirlerin eksikliği çocuk suçluluğunun tekrarlanmasına yol açmaktadır.

15. Türkiye'nin EPİ'nin 3. Döngüsünde eğitimin iyileştirilmesi ve özellikle kız çocuklarının eşit fırsatlara erişimi ile ilgili aldığı tavsiyeler kabul edilmiştir[17]. Türkiye'de yasal durum nedeniyle tutuklu kız çocuklarının örgün eğitimden faydalanması mümkün değildir[18].

Merkez'in Diyarbakır'da yaptığı izleme çalışmasında da kız çocuklarının yetişkin kurumunda kalmaları nedeniyle, eğitsel sosyal spor faaliyetlerinden yeterince faydalanamadıkları, katıldıkları kısıtlı sayıdaki etkinliklerin doğrudan çocuklara özgü olmadığı, ilgili eğitimcilerin de çocuk haklarına yönelik uzmanlıklarının bulunmadığı değerlendirilmiştir. Ayrıca, kız çocuklarının Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutulan oğlan çocuklara kıyasla haklarına erişimde çok daha büyük sınırlılıklar yaşadıkları anlaşılmıştır. Buna ek olarak, çocukların anadilleri olan Kürtçede herhangi bir etkinliğe ya da kitaba ulaşamadıkları görülmüştür.

16. Tutuklu kız çocukları ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan başka bir boyut, çocukların dış dünya ile ilişkilerine yöneliktir. Çocuklar, yakınları ile telefon ile iletişim kurma haklarının süre sınırı ve arızalar nedeniyle yeterli olmadığını, mektupların ve fotoğrafların iletilmesinde sorun yaşandığını, radyo ve televizyona erişimde kısıtlılıklar olduğunu anlatmışlardır.

17. Tutuklu kız çocuklarla yapılan görüşmelerde, hijyen ve yeterli gıdaya erişim sorunları da öne çıkmıştır. Kurumun yeterine ısınmadığı, havalandırmanın temiz olmadığı; çocuklara yeterince bulaşık deterjanı, sıvı sabun, şampuan, deterjan ve hijyenik ped verilmediği anlaşılmıştır. Yine yemeklerin hijyen koşullarına göre hazırlanmadığı, mevsimine uygun meyve ve benzeri takviye gıdaların sağlanmadığı, özel beslenme düzenine ihtiyaç duyan çocuklara özgü menülerin oluşturulmadığı, yemek dağıtımında çocukların özel durumlarının gözetilmediği, çocukların damak tadına uygun yemeklerin yapılmadığı, kahvaltı öğünün yer almadığı, kantin fiyatlarının yüksek olduğu, kantinde istenilen ürünlerin yer almadığı, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarına maddi destek sağlayamaması nedeniyle kantinden ihtiyaçlarını gideremedikleri anlaşılmıştır.

18. Merkez'in yaptığı izleme çalışmasında, tutuklu kız çocuklarının tedaviye ulaşmakta zorluk yaşadıkları, revire ayda bir kere çıkarılmalarına izin verildiği, muayene esnasında infaz koruma memurlarının yanlarında veya kapının önünde bulunduğu, kurum doktorunun çocukları muayene etmediği, ilaç vererek geçiştirdiği, ilaca ihtiyaç duyan çocukların ilaçlarının geç teslim edildiği ve gözlüğe ihtiyaç duyan 1 çocuğun gözlük fiyatlarının yüksek olması nedeni ile gözlük alamadığı tespit edilmiştir.

19. Alıkonulma koşullarına ilişkin tespitlere yönelik tavsiyeler aşağıda sunulmuştur:
    a. Tutuklu çocukların da hükümlü çocuklar gibi kendilerine özgü, çocuk alanında çalışma uzmanlığı olan idarecilerin ve memurların görev aldığı kurumlarda tutulmalarının sağlanması için Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 10 ve 11'nci maddelerinde kanuni değişiklik yapılmalı ve 1 yıl içerisinde bu kurumlar açılmalıdır.
    b. Aynı doğrultuda, çocukların tahliye sonrasında topluma güvenli dönüşlerini temin edecek, toplumsal cinsiyete duyarlı tahliye sonrası destek birimi kurulmalıdır.
    c. İvedilikle, tutuklu kız çocuklarının eğitimlerden, eğlence etkinliklerinden, spor faaliyetlerinden ve kütüphaneden düzenli şekilde yararlanmaları sağlanmalı, çocuklarla çalışma konusunda uzmanlığı olan eğitici ve idareciler tarafından çocukların gelişimine uygun içerikler kurum içinde yaygınlaştırılmalıdır. Kız çocuklarına verilecek eğitim ve etkinliklerde toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek eğitimlerle sınırlı kalınmamalı,

mevcut etkinliklerin yanına bilgisayar kullanımı, muhasebe, finans okur yazarlığı, tarım gibi kurs çeşitliliği sağlanmalıdır.

d. Anılan hizmetlere çocukların anadillerinde erişimleri sağlanmalı, bu nedenle BMÇHS'nin 17, 29 ve 30'uncu maddelerine konulan çekinceler derhal kaldırılmalıdır.
e. Tutuklu çocukların telefon görüşmelerine getirilen süre sınırları genişletilmeli, teknik sorunlar giderilmeli, mektupla iletişim özel hayatlarına saygıyı gözetecek şekilde yapılmalı, tutuklu çocuklara yaşlarına ve gelişimlerine uygun televizyon ve radyo yayınlarına erişimleri sağlanmalıdır.
f. İvedilikle, gıda, ısınma, havalandırma ve kıyafet dağıtımı mevsim ve coğrafi koşullar gözetilerek çocukların ve kadınların ihtiyaçlarına göre yapılandırılmalı; kurumdaki her tutukluya düzenli ve ücretsiz olarak yeterli ve kaliteli ürünleri içeren hijyen kitleri verilmeli; koğuşların temizliği düzenli şekilde idare tarafından yapılmalıdır. Ayrıca kadın kurumlarında menstrüel hijyenle ilgili yaşanan sorunların giderilebilmesi için güvenli, temiz ve mahremiyetin sağlandığı tuvaletlere, hijyenik ürünlere, atık sistemlerine, temiz ve sıcak suya ve eğitimli personele erişim sağlanmalıdır.
g. Kadınlar ve çocuklar için hapishane koşulları iyileştirilmeli, yeterli sağlık hizmetlerinin bulunması sağlanmalı[19], kuruma yeterli sayıda doktor istihdam edilmeli, çocukların rutin sağlık kontrolleri mahremiyet gözetilerek yapılmalı, ilaçlar çocuklara süratli şekilde ulaştırılmalı, kronik hastalığı olan çocukların tedavileri takip edilmelidir.

IV.İşkence ve Kötü Muamele Uygulamaları

20. Türkiye, EPİ'nin 3. döngüsünde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, soruşturulması, cezalandırılması, alıkonulma kurumlarının izlenmesi ile ilgili verilen tavsiyeleri kabul etmiştir[20]. Yine ergenlerin esenliklerinin sağlanması ile şiddetten korunmalarına yönelik tavsiyeler kabul edilmiştir[21]. Merkez ise izleme çalışmasında tutuklu kız çocuklarının işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını tespit etmiştir.

21. Merkez'in tutuklu kız çocuklarıyla yaptığı görüşmelerde 9 kız çocuktan 4'ünün kurumda çıplak aramaya maruz kaldığı öğrenilmiştir. Kız çocukları beyanlarında, aramanın ceza infaz kurumuna giriş sırasında gerçekleştirildiğini, aramanın nedenine dair kendilerine açıklamada bulunulmadığını, tüm kıyafetlerini çıkarmak zorunda kaldıklarını, kendilerine tek giyimlik önlük verilmediğini, aramanın infaz koruma memurları tarafından gerçekleştirildiğini, kendilerinden oturup kalkmalarının istendiğini, kurumda bulunan diğer arkadaşlarına da aynısının yapıldığını ifade etmişlerdir. Çocukların anlatımları, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda çıplak aramanın gerekçesiz, usule aykırı şekilde, sistematik ve rutin bir biçimde gerçekleştirdiğini göstermiştir[22]. Çıplak aramaya yönelik düzenleme tüm hükümlü ve tutuklular için uygulanmakta, çocuklar yönünden özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

22. Diyarbakır Barosu tarafından çıplak aramalara dair suç duyurusunda bulunulmuş, soruşturma süresince şüphelilerin görevden uzaklaştırılması, soruşturmanın çocukların güvenliği gözetilerek özel önlemlerin alınarak yürütülmesi talep edilmiştir[23]. Diyarbakır

Cumhuriyet Başsavcılığı Kurum'dan konuya dair açıklama istemiştir. Ceza İnfaz Kurumu verdiği yanıtta, aramaların ilgili kanun maddesine atıfta bulunularak yapıldığı hatta sadece kuruma kabul sırasında değil tutuklu veya hükümlülerin kurumdan çıkması gerektiği durumlarda (hastane, duruşma, revir, koğuş değişikliği vesaire) dahi yapıldığı, aramaların insan onuruna ve hukuka aykırı bir yön taşımadığı belirtilmiştir. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, başkaca işleme gerek duyulmadan kurumun raporuna itibar ederek suç unsuruna rastlanılmadığına kanaat getirmiş ve soruşturmaya yer olmadığına dair karar vermiştir. İlgili düzenlemeye göre, bu karar türü, ihbar veya şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığı, herhangi bir araştırma yapılmasına gerek olmaksızın açık olması veya ihbar veya şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması halinde verilmektedir[24]. Açıklanan durum, açık bir cezasızlık sonucu doğurmakta, hak ihlali taşıyan uygulamaları rutin hale getirme riski barındırmaktır. Sonuç olarak kız çocuklarının özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının yarattığı savunmasızlık halinin hukuka aykırı çıplak arama ile daha da derinleştiği görülmektedir. Özetle, Baro'nun iddiaları soruşturulmamış, şüphelilerin verdiği bilgilerle yetinilmiş, ilgililer yargılanmamış, cezalandırılmamış, kız çocuklarla aynı infaz kurumunda çalışmalarına rağmen görevlerinden geçici olarak uzaklaştırılmamış ve çocuklar misilleme riskine açık hale getirilmiştir.

23. İşkence yasağına ilişkin devletin yükümlülüklerinden biri de görevlilerinin eğitilmesidir ancak yapılan görüşmeler sonucunda infaz koruma memurlarının çocuklara yetişkin muamelesi yaptıkları ve cinsiyetten doğan ihtiyaçları dikkate almadıkları anlaşılmıştır. Görüşmelerde, 9 çocuktan 5'inin beyanlarından; memurların çocuklar arasındaki olaylara uzun süre müdahale etmedikleri, çocuklara hakaret ettikleri, çocukları vücutlarında morluklar oluşturacak şekilde kollarından çevirerek veya sıkıca çekerek ayırdıkları, zaman zaman kelepçe kullandıkları anlaşılmıştır. Bu hak ihlalleri göz önünde bulundurulduğunda memurların işkence ve kötü muamele yasağı, çocuk hakları, çocukla iletişim ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinde eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

24. Türkiye'de kapalı kurumların bağımsız şekilde izlenmesi ile ilgili problemler yaşanmaktadır. EPİ'nin 3. Döngüsünde gelen tavsiyeler Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİEK) ile Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) hak ihlallerindeki etkinliğinin artırılması tavsiyeleri kabul edilmiştir[25]. BMÇHK ve UNCAT de kapalı kurumların izlenmesinin güçlendirilmesini ve ulusal önleme mekanizmasının ziyaretlerinin periyodik olmasını önermiştir[26]. Merkez, Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocukların maruz bırakıldığı hak ihlallerine ilişkin olarak hazırladığı ve 10.09.2021 tarihinde kamuoyu ile paylaştığı raporuyla birlikte TİHEK ile KDK'ya başvuru yapmıştır. Başvuruda çocukların fiziksel ve psikolojik şiddete, kötü muamele ve onur kırıcı davranışlara maruz bırakıldığı, tehdit edildiği; beslenme hakkı, sağlık ve tedavi hakkı, haberleşme, iletişim, eğitim ve sosyal haklarının ihlal edildiği aktarılmıştır. Başvuru neticesinde TİHEK, Diyarbakır Barosu'na herhangi bir bildirim yapmamış, başvurunun sonucu hakkında bilgi dahi verilmemiştir. KDK ise yapılan başvurudan sonra Adalet Bakanlığına sorular yöneltmiş ve ardından da Bakanlığın matbu ve mevzuat hükümlerinden oluşan cevapları ile yetinerek "Dostane Çözüm Kararı" vermiştir. Bunun yanında KDK web sayfasından öğrenildiği kadarıyla ilgili başvurudan sonra Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ziyaret edilmiştir[27]. Ancak Baro ile hiçbir irtibat kurulmamıştır. Neticede başvurular etkili olmamış ve

hak ihlallerin önlenmesine dönük olarak iyileştirici ve somut herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Kaldı ki, KDK'nın verdiği kararlara bakıldığında; çocukların direkt başvuru yapabildiği bir kurum olmasına rağmen az sayıda çocuğun KDK'ya başvurduğunu, mekanizmanın yaygın olarak bilinmediğini, erişilebilirliğinin kısıtlı kaldığını, infaz kurumlarından çok sayıda başvuru olduğunu ancak tavsiye ve dostane çözüm kararlarının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür[28]. Özel rapor hazırlama yetkisi bulunan KDK'nın bu zamana kadar yayınlanan raporlarına bakıldığında Türkiye'de yaygın insan hakları ihlalleri olan konularda özel rapor hazırlanmadığı dikkat çekmektedir[29]. Önemle belirtmek gerekir ki, her iki kurum da Diyarbakır'daki çocukların büyük çoğunluğunun anadili olan Kürtçe dilinde hizmet vermemektedir.

25. İşkence ve kötü muamaleye ilişkin tavsiyeler aşağıda sunulmuştur:
    a. Tutuklu ve hükümlü çocukların tutulduğu kurumlarda işkence ve kötü muameleyi önleyebilmek ve etkili şekilde soruşturup cezalandırabilmek için çocuk dostu başvuru mekanizmaları kurulmalıdır.
    b. İvedilikle, işkence soruşturmalarının İstanbul Protokolü'ne uygun olarak yürütülmesi sağlanmalı, güncellenen İstanbul Protokolü ile ilgili eğitimler tüm ilgili kamu görevlilerine verilmeli, Memur ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri değiştirilerek infaz koruma memurlarının ve cezaevi idarecilerinin soruşturulması için izin alma zorunluluğu kaldırılmalıdır.
    c. Yürütülen soruşturmalar sırasında, şüphelilerin görevden geçici olarak uzaklaştırılmalarını sağlayacak, çocukları misillemelerden koruyarak güçlendirecek tedbir mekanizmaları işletilmelidir.
    d. Çocuklara yönelik çıplak arama, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelikte ayrıca yasaklanarak engellenmelidir.
    e. İnfaz sisteminde görev alan tüm idarecilerin ve personelin, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları alanında etki değerlendirmesi yapılan eğitim çalışmalarına katılması, bu eğitimleri başarı ile tamamlamayanların çocukların tutulduğu kurumlarda görev yapmaması, eğitimlerin sürekliliğinin sağlanması ve personel hakkında denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.
    f. Tutuklu ve hükümlü çocukların bulunduğu kurumlara baro ve sivil toplum örgütlerinin düzenli ve habersiz ziyaret gerçekleştirebilmeleri için yasal düzenleme yapılmalıdır.
    g. KDK ve TİHEK hakkında infaz kurumlarında yapılacak toplantılar ve dağıtılacak afiş gibi materyaller aracılığıyla bilgilendirme çalışmaları yapılmalı ve kurumlar çocuklara tanıtılmalıdır.
    h. KDK ve TİHEK'in başvuru formları ve karar metinleri resmi dil dışındaki yaygın dillerde de hazırlanmalıdır.
    i. KDK'nın ve TİHEK yılda en az bir kez olmak üzere tutuklu ve hükümlü kız çocukların tutulduğu kurumlarda inceleme yapma ve rapor hazırlama yetkilerini kullanmalıdır.

[1] A/HRC/44/14 and A/HRC/44/14/Add.1, recommendations 45.136 (Azerbaijan), 45.137 (Pakistan).
[2] Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Tutuklu Bulunan Kız Çocuklarına Yönelik Hak İhlalleri ve Tutulma Koşullarına Yönelik Rapor, 24.01.2024 Çevrimiçi: https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/cocukraporson-1707240705.pdf

[3] Ayrıntılı bilgi için Birleşmiş Milletler Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları Özel Raportörü Türkiye Ziyareti Raporu: A/HRC/53/36/Add.1

[4] CAT/C/TUR/CO/5 Paragraf 14/f

[5] 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 21

[6] https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklarieylemplani-ENG.pdf, Activities 8.1.h.

[7] İlgili istatistikler: https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/4092024101207istatistik-5.pdf

[8] İlgili istatistikler: https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADalet_ist-2023CALISMALARI59.pdf Tablo 2.1

[9] CRC/C/TUR/CO/4-5, Paragraf 12

[10] CRC/C/TUR/CO/4-5, Paragraf 50/c

[11] 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 10 ve 11'nci maddeleri.

[12] İlgili istatistikler: https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADalet_ist-2023CALISMALARI59.pdf Tablo 10 ve Tablo 19

[13] https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi

[14] A/HRC/53/36/Add.1

[15] CAT/C/TUR/CO/5 Paragraf 14/f

[16] CRC/C/TUR/CO/4-5 Paragraf 50/g

[17] A/HRC/44/14 and A/HRC/44/14/Add.1, recommendations 45.203 (State of Palestine), 45.211 (Malaysia), 45.213 (Montenegro), 45.214 (Nicaragua), 45.73 (Portugal), 45.59 (Bangladesh)

[18] 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Madde 76

[19] A/HRC/53/36/Add.1

[20] A/HRC/44/14 and A/HRC/44/14/Add.1, recommendations 45.140 (Switzerland), 45.130 (Italy), 45.109 (Nicaragua), 45.107 (Ghana), 45.106 (Fiji), 45.122 (Egypt), 45.38 (Estonia).

[21] A/HRC/44/14 and A/HRC/44/14/Add.1, recommendations 45.258 (Dominican Republic), 45.257 (Cuba).

[22] Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. Maddesi 12/11/2021 tarihli ve 31657 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4773 sayılı Cumhurbaşkanı Kararının 14'üncü maddesiyle değiştirilmiştir. Böylece çıplak aramaya ilişkin 34'üncü maddeye, "*ciddi emarelerin varlığı ve*" ibaresinden sonra gelmek üzere "*bunun başka suretle tespitinin olanaksız olması durumunda,*" ibaresi eklenmiş, "*çıplak*" ibaresi, "*detaylı*" şeklinde değiştirilmiştir. Ancak bu değişiklik, Merkezin yaptığı görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, uygulamadaki hak ihlallerini önlemeye yeterli olmamıştır.

[23] İhbar No: 2024/267, Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar No: 2024/444

[24] 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 158. Maddesi

[25] A/HRC/44/14 and A/HRC/44/14/Add.1, recommendations 45.23. (Sri Lanka), 45.24 (Togo), 45.26 (Turkmenistan), 45.27 (Ukraine), 45.28 (Uzbekistan), 45.29 (Bangladesh), 45.31 (Chile), 45.32 (Comoros), 45.33 (Zambia), 45.41 ((Mauritania), 45.42 (Kenya), 45.43 (India), 45.44 (France), 45.45 (Afghanistan), 45.46 (Luxembourg), 45.47 (Nepal), 45. 48 (Niger), 45.49 (Senegal), 45.72 (Morocco)

[26] CRC/C/TUR/CO/4-5 Paragraf 50/h ve CAT/C/TUR/CO/5 Paragraf 41

[27] https://www.kdkcocuk.gov.tr/karar-cocuk-adalet-sisteminde-infaz-kosullarinin-incelenmesi

[28] Kamu Denetçiliği Kurumunun 2023 yılına ait Yıllık Raporu incelendiğinde; 19.317 başvuru yapıldığı, 6.570 Gönderme Kararı verildiği, 5.407 İncelenemezlik Kararı verildiği, 1.386 Dostane Çözüm Kararı verildiği, 1.384 Tavsiye Kararı verildiği, 1.066 Ret Kararı verildiği, 588 Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı verildiği, 0-18 yaş grubundan (çocuklardan) 152 kişinin başvuru yaptığı, çocuk hakları konulu 223 başvuru yapıldığı, Ceza infaz kurumlarının faaliyetleri konulu 1.629 başvuru yapıldığı görülmektedir. Çevrimiçi: https://www.ombudsman.gov.tr/Yayinlarimiz/YillikRapor

[29] Kamu Denetçiliği Kurumunun özel raporları için bakınız: https://www.kdk.gov.tr/Yayinlarimiz/OzelRaporlar

Engelli Çocuk Hakları Ağı (EÇHA)

Engelli Çocuklar

ENGELLİ ÇOCUK HAKLARI AĞI
(EÇHA)

ENGELLİ ÇOCUK
HAKLARI AĞI

EÇHA EPİ RAPORU

GİRİŞ

Bu rapor, Türkiye'nin dördüncü Evrensel periyodik İncelemesi için "engelli çocuklar" teması ile Engelli Çocuk Hakları Ağı (EÇHA) tarafından hazırlanmıştır.

EÇHA, engelli çocuk hakları konusunda çalışan sivil toplum örgütleri tarafından 2016 yılında kurulmuştur.

EÇHA'nın amacı, engelli çocuk haklarını görünür kılmak, korumak, geliştirmek, engelli çocuğa yönelik her türlü şiddeti, ihmali, ayrımcılığı ve istismarı, mevzuattan kaynaklı yoksunlukları ve hak ihlallerini tespit etmek ve önlemektir. Bu amaçla savunu, lobicilik, izleme ve farkındalık çalışmaları yapmak, iyi uygulama örneklerini paylaşmak ve çözüm önerileri geliştirmek için faaliyetlerde bulunmaktadır.

EÇHA, Türkiye'de engelli çocuk hakları konusunda çalışan ulusal ve/ya yerel sivil toplum örgütleri, üniversiteler, meslek örgütleri vb. kurumların engelli çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda rol ve etkilerinin arttırılmasına, ortak, güçlü bir ses oluşturmalarına katkıda bulunur.

EÇHA; Türkiye'de engelli çocuklara yönelik ayrımcılık ve hak ihlallerine dikkat çekmek, engelli çocukların görünürlüğünü artırmak ve daha kapsayıcı bir toplum için devlet kurumlarına katkı sunması amacıyla bu paydaş raporunu hazırlamaya karar vermiştir.

Rapor katılımcı ve kapsayıcı bir anlayışla hazırlanmıştır. Rapor hazırlama sürecinde alanda yaşanan hak ihlalleri ve tavsiyeleri bakımından EÇHA üyesi STK'lardan yazılı olarak görüşleri alınmıştır.

Raporda önerilen tavsiyeler; BM EPİ 2020 Tavsiye Kararları, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye'nin birleşik dördüncü ve beşinci periyodik raporlarına ilişkin Haziran 2023 tarihli sonuç gözlemleri ve BM Engelli Hakları Komitesi'nin Türkiye'nin başlangıç raporuna ilişkin 2019 tarihli sonuç gözlemleri ile uyumlu hazırlanmıştır.

Yasal Çerçeve
EPİ 2020 Tavsiye Kararları No: 45.278, 45.282, 45.288

1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nı yayınlamıştır. Belgede 'engelli' kavramı tek bir yerde geçmektedir, onun dışında bir de 'özel gereksinimli' ifadesi kullanılmış ve engelli çocuklar ile ilgili hedefler bu kavram altında ele alınmıştır. Bu belgenin hazırlanmasında paydaş STK'ların hangi kriterlere göre davet edildiği, seçildiği belirsizdir.

2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2023 yılında Uluslararası Çocuk Formu, 2024 yılında ise Çocuk Zirvesi düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin içeriklerinde engelli çocuk konusu yer almamaktadır, sonuç bildirgelerinde de engelli çocuk katılımına dair bir ibare bulunmamaktadır.

3. 3 Aralık 2021 tarihinde 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi yayınlanmış ve daha sonra da Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı oluşturulmuştur. Eylem Planı, Engelsiz Vizyon Belgesi'nde ortaya koyulan hedeflere ulaşmak için 2023-2025 yıllarında alınacak tedbirleri içermektedir. Ancak bu uygulamalar için herhangi bir bütçe ya da personel tahsis edilmemiştir. Engelli çocuklar konusu da sadece 'eğitim' başlığı altında yer almakta, diğer toplumsal haklarda engelli çocuklardan bahsedilmemektedir. Bu belgelerin hazırlanmasında paydaş STK'ların hangi kriterlere göre davet edildiği ve seçildiği de belirsizdir. ASPB'nın web sitesinde Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı'nın uygulanma sürecinde birinci yıl ara değerlendirme raporu hazırlandığına dair bir haber yayınlanmıştır. Fakat rapor paylaşılmamıştır. Çocuklarla ve engellilerle ilgili strateji ve eylem planlarına ilişkin ilerleme raporlarının açık kaynaklardan paylaşılmaması ülkemizde yaygın bir uygulamadır.

Tavsiyeler:

- 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planının uygulamasının izlenmesinde engelli çocuklarla ilgili gelişmeler de kapsamlı olarak izlenmeli ve raporlanmalıdır.
- Çocuklarla ve engellilerle ilgili strateji ve eylem planlarının hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde EÇHA gibi ağlardan sivil toplum örgütleri dahil edilmeli, raporlar şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- Acilen 2025-2030 dönemi için Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı oluşturulmalıdır. Bu belgeler oluşturulurken EÇHA gibi ağlardan sivil toplum kuruluşları davet edilip katılımcı bir yaklaşım takip edilmelidir. Eylem Planı çıktıktan sonra uygulanması ve takibi için bütçe tahsis edilmelidir.

Engelli Çocuklara İlişkin Veri Eksikliği:
CRPD 2019 Concluding Observations Article 15 (a)
CRC 2023 Concluding Observations Article 12 (a)

4. Türkiye'de engelli çocuklara ilişkin veriler sınırlıdır. 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre engelli çocuklar çocuk nüfusunun yaklaşık %4.35'ini oluşturmaktadır. 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırmasına göre ise çocuk nüfusunun yaklaşık %2,3'ünün engelli olduğu ortaya konmuştur. 0-3 yaş arası çocuklar bu orana dahil değildir. Engelli bireylerin sayısının idari kayıtlar üzerinden tespiti için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) bünyesinde kurulan "Ulusal Engelli Veri Sistemine kayıtlı veriler incelendiğinde sisteme kayıtlı engelli çocuk sayısı 381.129'dur. Toplam çocuk nüfusu içindeki oranı ise yaklaşık %1,5'tur. Bu veriler arasındaki büyük farklılıklar standart, bilimsel ve sistematik veri toplama sisteminin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

5. Çocuk Hakları Komitesin, Haziran 2023 tarihli Türkiye'nin birleşik dördüncü ve beşinci periyodik raporlarına ilişkin sonuç gözlemlerinde, Engelli Hakları Komitesi tarafından Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD)'nin uygulanmasına ilişkin 2019 tarihli başlangıç raporu sonuç gözlemlerinde ayrıştırılmış ve düzenli olarak güncellenen, bütün engellileri kapsayan bir veri toplama sistemi oluşturulması önerisi doğrultusunda herhangi bir adım atılmamıştır.

Tavsiyeler:

- Engelli çocukların durum ve ihtiyaçlarını tespit etmek için derhal bir veri sistemi oluşturulmalıdır. Bu veri sistemi, düzenli aralıklarla, 0-18 yaş kategorisinde ve her türde engel grubundan gelen engelli çocuğun sayısını ve durumunu tespit edecek şekilde yapılandırılmalıdır ve veriler kamuoyu ile açık şekilde paylaşılmalıdır. 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda engelli tanısı bulunan çocuklar hakkında, engel/ özel gereksinim türlerine göre istatistiklerin oluşturulması gibi bir hedef belirlenmiştir. Acilen bu hedef için eyleme geçilmelidir.

Ayrımcılık
EPİ 2020 Tavsiye Kararları No: 45.283, 45.284, 45.285, 45.290, 45.136, 45.137

6. Devlet raporunda belirtildiği gibi ülkemizde engellilere yönelik ayrımcılık çeşitli kanunlarla yasaklanmıştır. Fakat ayrımcılık suçuna verilecek ceza Türk Ceza Kanunun 122. maddesinde nefret nedeni ile yapılan suçlar için düzenlenmiştir. Bu düzenleme engelliliğe dayalı olarak yapılan ayrımcı uygulamaların ispatını imkânsız hale getirmiştir.

7. EÇHA üyesi sivil toplum kuruluşlarının bildirimlerine göre, farklı engel türlerine bakılmaksızın okul idarelerinin engelli çocukların okula kayıtlarını çeşitli sebeplerle reddetmeleri sıklıkla karşılaşılan bir ayrımcılık problemidir.

8. BM Çocuk Hakları Komitesi'ne sunulan son devlet raporunda, 'Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ders kitapları ve öğretim materyalleri temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşımla hazırlanmaktadır' denilmektedir. Oysaki 2016-2017 eğitim-öğretim yılında yayımlanan, farklı seviye ve branşlardan 37 ders kitabının incelendiği bir çalışmada, ders kitaplarında engellilik kavramının toplumsal adalet bağlamında ele alınmadığı; çözüm olarak yardımseverlik, merhamet ve acıma gibi duygulara sıklıkla başvurulduğu saptanmıştır. Ders kitaplarında engelli, sakat ve özürlü kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı, engelliliğin genellikle "eksiklik", "hastalık", "kusurluluk" ve "bakıma ve yardıma muhtaç olma" bağlamında ele alındığı görülmüştür. Görsellerde ise engelliler, genellikle aciz ve yardıma muhtaç olarak resmedilmişlerdir.

9. Engelli çocukların yaşadıkları ayrımcı uygulamalara karşı kendilerinin doğrudan başvuru yapabilecekleri tek kurum Kamu Denetçiliği Kurumu'dur (KDK). Fakat web sitesi özellikle işitme engelliler ve zihinsel engelliler için erişilebilir değildir. Ve çocuk başvurularında çocuklara tebliğ edilen kararlar onların anlayacağı şekilde yazılmamaktadır.

Tavsiyeler:

- Türk Ceza Kanunu'nda ayrımcılıkla ilgili madde yeniden düzenlenmelidir ve engellilere yönelik ayrımcılık cezası nefret suçundan ayrıştırılarak uygulanmalıdır.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile okullarda okutulan kitaplarda engellilik kavramını BM EHS ile uyum gösterecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

- Kamu Denetçiliği Kurumu çocuk başvuru sistemi, engelli çocukları da kapsayacak şekilde erişilebilir olarak yapılandırılmalıdır ve çocuklara tebliğ edilen kararlar çocukların gelişime uygun biçimde yazılmalıdır.
- TİHEK'e de çocuklara doğrudan başvuru yapma hakkı tanımlanmalıdır.

Engelli Çocukların Sağlık Hakkı
EPİ 2020 Tavsiye Karar No: 45.280

10. Özellikle 2018 yılından bu yana yaşanan enflasyon ve döviz kurundaki artışlar nedeniyle yaşamsal veya gelişimsel önemi olan ilaçlara, özel beslenme ürünlerine, tıbbi cihaz ve medikal malzemelere ücretsiz veya makul bir ücret ile erişmek mümkün olmamaktadır.

11. Engelli çocukların hayatta kalmaları, büyüme ve gelişmeleri, bağımsız bireyler olarak topluma dahil olmaları için engel durumlarına göre kullanılması gereken ilaçlar, özel besinler, solunum cihazı gibi tıbbi cihazlar, kateter, hasta bezi gibi medikal malzemeler, tekerlekli sandalye, ortez, protez gibi tıbbi cihazlar, işitme cihazları, koklear implant, teleskopik gözlük vb. ve bunların sarf malzemelerinin temininde ciddi sorun yaşanmaktadır.

12. Bazı çocuklar sonda, alt bezi gibi tek kullanımlık medikal ürünleri defalarca kullanıp ciddi sağlık problemleri yaşamaktadır. Cihazların sarf malzemeleri ve bakımları yüksek maliyetlerden dolayı ihmal edilmektedir. Bazı çocuklar ise; örneğin beyin sapı ameliyatı zamanında yapılamayan çocuklar, işitme engelli olarak yaşamlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

13. Devlet, tedarikçilere güncel ücretlere göre ödeme yapmadığı için hastanelerde ameliyatlar durma noktasına gelmiştir. İnsanlar kendi ceplerinden yüzde yüze yakın fark ödemek zorunda kalmaktadır. Birçok aile bu farkı ödeyemediği için engelli çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir.

14. STK'lar ve ailelerin yaptıkları savunuculuk çalışmaları sonucu zaman zaman iyileştirmeler yapılmaktadır. Ancak tedavi masrafları için devlet tarafından kalıcı bir çözüm üretilemediği için ekonomik, psikolojik ve sosyal travma haline gelen bu sorun her geçen gün kronikleşmektedir. Bu nedenle aileler çocuklarının yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için bireysel yardım kampanyaları düzenlenmekte, çeşitli kuruluşlardan yardım almak için yoğun çaba harcamaktadırlar. Bu durum toplumda suistimalleri artırdığı gibi engellilere yönelik acıma ve yardım temelli bakış açısını güçlendirmektedir.

15. Spina bifida, down sendromu gibi anomaliler anne karnında tespit edilebilmektedir. Bu raporun hazırlanmasında yer alan bazı STK'ların bildirdiğine göre, devlete bağlı sağlık kurumlarında, bu tip gebelikler ile ilgili yeterli ve güncel bilgilendirmeler yapılmamaktadır. Yeterli ve uygun danışmanlık hizmetlerinin olmaması aileleri zor bir kararla (gebeliğin sonlandırılması) karşı karşıya bırakmaktadır. Engelli bebeklerin yaşam hakkını ihlal eden bu yaklaşım aynı zamanda ayrımcı bir uygulamadır.

16. Devlet tarafından sağlanan ailelere yönelik programlar içinde engelli çocuk aileleri için bir modül yoktur. Engelli çocuğun bakımı çoğunlukla annenin sorumluluğunda olmaktadır. Özellikle engelliliğin ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren sağlık ve bakım odaklı bir yaşam sürmek zorunda kalan aileler, çocuğu yaşama hazırlama konusunda zorluk yaşamaktadırlar.

17. Engelli çocuklara tanınan haklardan yararlanmak her engelli çocuk için kolay olmamaktadır. Engel oranı %20 ve üstü olan çocuklar özel eğitim desteğinden yararlanabilmektedir. Eğitim dışında kalan tüm destekler için (engelli maaşı, vergi indirimi, işe yerleşme, müzelere ve tiyatrolara giriş ücretlerinde indirimler vb.) ise %40 üzeri engellilik oranı istenmektedir. Çocukların engellilik oranının belirlenmesinde tek yetkili tıp hekimleridir. Sağlık dışında kalan tüm gereksinimlerine de (eğitim, sosyal yardım, çevresel düzenleme, ekonomik haklar vb) hekimler karar vermektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi ülkemizde engelliliğe yönelik hizmetlerde medikal yaklaşım birçok alanda hala çok baskındır. 2018 çocuklar için ayrı bir raporlama sistemi (ÇÖZGER) getirilmiş olsa da bu sistem de yaşanan sorunlar için çözüm olamamıştır.

18. Yaşam boyu sürecek ve engelliliğe neden olduğu kesin olan sağlık durumlarının bir kısmı için rapor, "sürekli" rapor olarak düzenlenirken, yaşam boyu süreceği bilinen başka birçok tanı grubunda raporların iki yılda bir yenilenmesi istenmektedir. Sürekli engellilik raporu olan kişilerden de yasaya aykırı olmakla birlikte pek çok hizmetten yararlanması için tekrar rapor istenebilmektedir. Türkiye'de engelli raporu almak genellikle uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Bu nedenle sık aralıklarla rapor yenilenmesi aileleri ve çocukları yorduğu gibi, haklardan yararlanmayı da zorlaştırmaktadır.

19. Engelinden dolayı özel sağlık hizmeti alması gereken engelli çocukların tedavi ve takipleri için uzmanlaşmış sağlık hizmeti sunucuları ve ekipleri gerekmektedir. Örn: Spina bifida, serabral palsi, multiple skleroz vb. durumlarda hastaların yaşam boyu sağlık hizmeti alması gerekir. Farklı uzmanlık alanlarında tedavi ve takibi yapılması için multidisipliner kliniklere ihtiyaç vardır. Ancak, ülkenin her bölgesinde her hastanede bu hastalıkların tedavisi konusunda uzman birimler yoktur. Bu hizmetlere sadece büyük şehirlerdeki gelişmiş merkezlerde ulaşılabilmektedir. Buralarda dahi multidisipliner klinikler yoktur.

20. Çocuklar ve aileler ülkenin farklı bölgelerinden tedavi ve takip için büyükşehirlere gelip gitmek, hatta "sağlık göçü" yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu hizmetler için çoğu zaman yüksek ücretler ödemek gerekmektedir. Ekonomik olarak ve psiko-sosyal açıdan çocuklar ve aileler için çok zorlayıcı olan bu durumda birçok yoksul ailenin çocuğu gereksinim duyduğu sağlık hizmetini alamamaktadır.

21. Özellikle zihinsel engelli grupların genel anestezi altında yapılması gereken diş tedavileri için yeterli kliniklerin olmaması ve diş tedavilerinin ücretlerinin çok yüksek olması sebebi ile yıllara varan uzun bekleme listeleri oluşmaktadır.

22. Ülkemizde artan yoksulluk, bebeklerin sağlıklı büyüyüp gelişmesin önünde önemli bir engeldir. Pandemi, devamında gelen ekonomik kriz ve deprem nedeniyle beslenme yetersizliğine bağlı gelişim problemleri ve doğumsal anomalilerin artması kaçınılmaz olacaktır. Örneğin: Spina Bifida Türkiye'de en sık görülen (bin canlı

doğumda 2-3) ve ağır sonuçları olan doğumsal anomalilerden biridir. Sağlık Bakanlığı'nın ülkemizde yetersizliği sıkça gözlenen vitamin ve minerallerle (demir, folik asit ve D vitamini) ile ilgili zenginleştirme önerileri resmi olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'na iletilmiş olup bu konuda henüz herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

23. Ülkemizde akraba evlilikleri hala engelli bebek doğumlarının en önemli nedenlerinden biridir ve önlemeye yönelik ciddi adımlar atılmamaktadır. Hamilelik döneminden itibaren engelli çocuklar için etkin erken tanı, tedavi ve müdahale zinciri bulunmamaktadır. Bu hizmetler planlı, sistematik ve zorunlu bir hale getirilmelidir.

Tavsiyeler:

- Engelli sağlık kurulu raporu engelli bireylerin haklara erişiminde geçerli tek belge olmaktan çıkarılmalıdır. Sağlık dışında kalan tüm gereksinimlerine (eğitim, sosyal yardım, çevresel düzenleme, ekonomik haklar vb) alan uzmanları tarafından düzenlemeler yapılması sağlanmalıdır.
- Engelli sağlık kurulu raporunda %40 'ın altında engellik oranı bulunan çocukların da haklardan yararlanması sağlanmalıdır.
- Türkiye'de sağlık hizmetlerine erişimde engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek için sağlık çalışanlarına eğitim verilmesi gereklidir.
- Engelli bireylere uygun fiyatlı sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması ve ek ihtiyaçları için maddi desteklerin sağlanması gereklidir.
- Engelli çocukların sürekli kullanmak zorunda oldukları tıbbi cihaz ve medikal malzemelere ücretsiz veya makul bir ücretle erişebilmeleri sağlamak için tedbirler alınmalıdır. .
- "Engelli çocukların engellerine bağlı olarak ihtiyaç duydukları özel sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamak amacıyla, multidisipliner kliniklerin kurulması ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılması devlet tarafından önceliklendirilmelidir."
- Engelli çocuğu olan aileler için, babanın ve diğer aile bireylerinin desteğinin artması, annenin üstündeki yükün azalması, engelli çocuğun diğer çocuklarla eşit şekilde yaşamın tüm olanaklarından yararlanması için ailelerin bakım, psiko-soyal destek, ebeveyn rehberliği gibi programlara ihtiyacı vardır. İlgili bakanlıklar gereken programları hazırlamalı ve uygulamalıdır.
- Yoksulluk, deprem ve pandemi gibi durumlar, özellikle dezavantajlı grupların gıdaya erişimini kısıtlamakta ve bu grupları spina bifida gibi doğumsal anomalilere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle sık kullanılan gıda maddelerini folik asit ve diğer temel vitamin ve mineraller ile zenginleştirmenin yasal olarak zorunlu olması, Devletin bu uygulamaları hayata geçirmesi, toplumsal farkındalık kampanyaları ile desteklemesi ve özellikle üreme çağındaki kadınların bu zenginleştirilmiş gıdalara erişimini artırması, bu tür doğumsal anomalilerin görülme sıklığını azaltmada etkili olacaktır."
- Akraba evlilikleri başta olmak üzere engelli bebek doğumlarının önlenmesi için daha etkin çalışmalar yapılmalıdır.
- Hamilelik döneminden itibaren engelli çocuklar için etkin bir erken tanı, tedavi ve müdahale zinciri kurulmalıdır. Bu hizmetlerin planlı, sistematik ve zorunlu hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır.

•

Engelli Çocukların Katılım Hakkı:

EPİ 2020 Tavsiye Kararlar No: 45.278

24. Ülkemizde çocukları ilgilendiren her konuda çocuk katılımını etkin kılabilmek amacıyla her ilde Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri ve "Çocuk Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. Çocuk Danışma Kurulunda 2016-2018 yılları arasında görme engelli bir çocuğun Türkiye Koordinatörü olarak görev yapması memnuniyet vericidir. Fakat genel olarak bakıldığında bu yapılarda etkin çocuk katılımı nasıl sağlanmakta, engelli çocukların katılımı için nasıl bir yol izlenmekte olduğuna dair açık kaynaklardan erişebilir bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen verilerde daha çok katılımın faaliyetler düzeyinde kaldığı görülmektedir. Çocuk Hakları İl Komitelerinde kaç engelli çocuk olduğunu, engelli çocukların etkin katılımı için ne tür önlemler alındığı bilinmemektedir. Çocuk Danışma Kurulu ve bazı İl Komitelerinin sosyal medya hesapları veya faaliyet raporlarına bakıldığında engelli çocuklara yönelik sadece yardım temelli faaliyetler yürütüldüğünü görmek mümkün olacaktır.

25. Çocuk katılımına örnek verilen okul öğrenci meclisleri uygulaması ise 2019 yılında kaldırılmıştır.

26. Ülkemizde 15 yaşından büyük çocukların dernek kurması yasal olarak mümkündür, fakat bugüne kadar engelli çocuklar tarafından bir dernek kurulduğu, çocukların derneklere üye olduğu bir örnek bulunmamaktadır.

Tavsiyeler:

- 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda şu ibare bulunmaktadır: Özel gereksinimli çocukların karar alma mekanizmalarına katılımının artırılması. Bu hedef doğrultusunda engelli çocuk katılımı için etkin mekanizmalar oluşturulmalı ve engelli çocuklar da bu mekanizmaların bir parçası haline getirilmelidir.
- Çocuk Hakları İl Komiteleri, Çocuk Danışma Kurulları, belediyelere bağlı Çocuk Meclisleri ve okullarda öğrenci meclisleri tüm Türkiye'de yaygınlaştırılmalı ve engelli çocukların da karar mekanizmalarına katılımları sağlanmalıdır.

Erişilebilirlik:
EPİ 2020 Tavsiye Kararlar No:45.289

27. Erişilebilirlik, engelli bireylerin en temel hakkıdır. Erişilebilirlik, aynı zamanda eğitim, sağlık, çalışma, sosyal hayata katılım vb. diğer tüm haklardan yararlanabilmenin de ön koşuludur.

28. Özel eğitim okullarında öğrenim gören tüm öğrencilere ücretsiz okula ulaşım sağlanmaktadır. Bununla birlikte bu servislerin özellikle fiziksel engelli çocuklar için erişilebilir olma zorunluluğu aranmamaktadır. Kapsayıcı eğitime erişimin

desteklenmesi gerekliliği açıktır. Özel eğitim okullarındaki öğrencilerin faydalandığı bu hak kaynaştırma öğrencilerine verilmemiştir.

29. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanunun ek 3. maddesince kamusal hizmet veren binalarda, yollar kaldırımlar, rekreasyon alanları, parklar vb. tüm kamusal mekanlarda ve toplu taşıma araçlarında yapılması gereken düzenlemelerle ilgili süreler daha önce tam beş kez uzatılmıştır. Son olarak kamusal binalar ve belediye toplu taşıma araçları için süre 2013 yılında, özel toplu taşıma araçları için ise süre 2018'de dolmuştur. Erişim düzenlemeleri yapmayanlara ek 2 yıl daha süre verilmiş ve bu süre de dolmuştur. BM Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, 2019 yılı sonuç gözlemlerinde Türkiye'ye çok ciddi uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştu. Bu konuda bir gelişme sağlanmadığı gibi pandemi gerekçe gösterilerek Temmuz 2020'de çıkarılan torba yasa ile süre yeniden uzatılmıştır.

Tavsiyeler:

- Erişilebilirlikle ilgili yasal düzenleme yeniden yapılandırılmalı ve cezai yaptırımları uygulanmalıdır.
- Kapsayıcı eğitim kapsamında eğitim alan engelli öğrenciler için de taşıma hizmeti ücretsiz sunulmalıdır, MEB bu öğrencilere de bütçe ayırmalıdır.

Kurum Bakımı Altındaki Engelli Çocuklar:
EPİ 2020 Tavsiye Kararlar No: 45.286

30. Ebeveyn bakım ve desteğinden yoksun engelli çocukların yatılı olarak kaldıkları çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlarda kalan engelli çocuklara ilişkin veriler sınırlıdır ve kamuya açık değildir. Çocukların yaşadıkları koşullar ile ilgili bilgiye ulaşmak çok zordur, pandemi bu erişimi neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Fakat bu kurumların önemli derecede şiddet üreten mekanlar olduğu aile bildirimleri ve basına yansıyan haberlerden görülmektedir. Özellikle çocukların engel durumu ağırlaştıkça bu kurumların hizmetlerinin yetersiz kaldığı, rehabilitasyondan öte izolasyon mekanları olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Tavsiyeler:

- Yatılı kurum tipi gibi mekanlarda şiddetin oluşmasını engellemek, şiddet vakalarının tespit edilmesini sağlamak, personelin ve engelli çocukların ihtiyaçlarını belirlemek ve bu ihtiyaçları etkin şekilde karşılamak için bu kurumlar sivil ve bağımsız denetime açılmalıdır.
- Engelli örgütlerine danışarak, ulusal ve il düzeyinde, engelli çocukların kurumlardan çıkarılması ve bağımsız yaşam desteği ile toplum temelli ev tipi yapılarda barınma ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmalıdır.

Afetlerde Engelli Çocuklar:
EPİ 2020 Tavsiye Karar No: 45.88

31. Türkiye doğal afetlerle sıkça karşı karşıya kalmaktadır. Geçtiğimiz sene yaşanan depremin etkileri ve beklenen İstanbul depremi de düşünüldüğünde deprem ve benzeri acil durumlarda politikalarda, mevzuatta ve uygulamada engelli çocuklara ve yetişkinlere yönelik yeterli düzenlemelerin olmadığı görülmektedir.

32. Afet yönetim planlarında, engelli çocukların özel ihtiyaçları genellikle göz ardı edilmektedir. Bu durum, hem afet sırasında hem de sonrasında bu çocukların temel haklardan mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Acil tahliye, barınma, sağlık ve eğitim süreçlerinde engelli bireylerin karşılaştıkları engeller yeterince dikkate alınmamaktadır.

33. Deprem sonrası birçok çocuk fiziksel engelli hale gelmiştir. Bu çocukların tespiti, fizik tedavisi, psikolojik tedavisi, yardımcı cihaz temini ve sosyal uyumu yeterince yapılamamıştır.

34. Depren sonrası barınma hizmeti konteyner şehirlerde verilmektedir. Konteyner şehirlerin fiziksel altyapısı, ailelere tahsis edilen konteynerler ve tuvalet alanları engelli yetişkinlerin ve çocukların ihtiyaçlarına uygun değildir, bu nedenle engelli çocuklar konteyner içinde hapis hayatı yaşamak durumunda kalmaktadır.

35. Deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde, okul binalarının engelli çocuklar için erişilebilir hale getirilmesi genellikle göz ardı edilmektedir. Asansör, rampa, geniş kapılar, erişilebilir tuvaletler gibi temel fiziksel ihtiyaçlar yeterince sağlanmadığı için engelli öğrenciler okullara rahatça erişememekte ya da okula gidebilmeleri için büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Deprem sonrasında oluşturulan geçici eğitim alanları (çadır ya da konteyner okullar gibi), da engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmamıştır. Bu da, özellikle tekerlekli sandalye ve yürüteç kullanan öğrencilerin eğitim ortamına dahil olmasını zorlaştırmaktadır.

Tavsiyeler:

- AFAD, engelli bireylerin konumları ve acil durum gereksinimlerini, afetler oluşmadan önce bilmeli ve değerlendirmelidir.
- Devlet, engelli bireylerin yoğunlaşabileceği bakım evleri, psikiyatrik hastaneler ve diğer merkezlere yönelik özel acil durum planlama önlemleri geliştirmelidir.
- Afetlerin planlama, yönetim, müdahale veya iyileştirme aşamalarına yönelik tüm eğitim programlarında engelli bireyler (çocuklar) ile ilgili önlemlerin nasıl geliştirilebileceğine dair bilgiler yer almalıdır.
- Erken uyarı sistemleri engelli bireylerin (çocukların) gereksinimlerini ve yeteneklerini dikkate alacak şekilde oluşturulmalıdır (Herkes İçin Tasarım ilkesi ile).
- Tahliye, acil nakil, barınak ve iyileştirme süreçlerinde engelli bireylere yönelik ayrımcılık yapılmaması ve tüm gereksinimlerinin karşılanması sağlanmalıdır.
- Acil durum müdahale personeli engelli bireylere yönelik doğru, profesyonel ve ayrımcılık içermeyen bir tutum içinde olmalıdır, bunun için gerekli eğitimleri almalıdır.

Aileye Sağlanan Finansal Destekler:
CRPD 2019 Concluding Observations Article 16 (d)

36. Ülkemizde her engel grubunda “ağır engelli” çocuğu olan çalışan annelere yönelik erken emeklilik hakkı bulunmaktadır. Bu haktan sadece anneler değil ebeveynlerden

herhangi biri bakım veren olarak bu haktan yaralanmalıdır. Çalışamayıp evde bakım veren aile üyelerinin sosyal sigorta kapsamına alınması gerekmektedir.

37. Ülkemizde 18 yaş altı engelli çocuğu bulunan ailelere "18 Yaş Altı Engelli Yakını Aylığı" bağlanır. Bu aylık hiçbir sosyal güvencesi olmayan ve muhtaçlık sınırında yaşayan ailelere verilmektedir. Sosyal yardım alma hakkı ailenin toplam geliri üzerinden ve giderler hesaba katılmadan yapılmaktadır. 2024 yılı için muhtaçlık sınırı 5.667 TL'dir, oysa engelli yakını aylığı, 2.797 TL'dir. Bu maddi desteklerle engelli çocukların yeterli yaşam standardına kavuşması beklenemez.

Tavsiyeler:

- 'Ağır engelli' çocuğu olan çalışan annelere yönelik erken emeklilik hakkı, sadece annelere değil ebeveynlerden/aile üyelerinden herhangi biri çocuğa bakım sağlıyorsa bu haktan yararlanmalıdır.
- Çalışamayıp evde bakım veren aile üyelerinin sosyal sigorta kapsamına alınması gerekmektedir.
- Yukarıda sıralanan koruyucu tedbirlerin yanı sıra nihai hedef olarak BM EHS'nin 19. maddesi olan bağımsız yaşam ilkesi ile uyumlu 'kişisel asistanlık' sistemi getirilmelidir. Kişisel asistanlar profesyonel, ücretli, emeklilik hakkı olan bireyler olmalı ve ücretleri devlet tarafından ödenmelidir. Böylece aile üyeleri engelli çocuklarına bakım sağlamak amacıyla istihdamdan çekilmek zorunda kalmamalıdır. Aile üyeleri eğer isterlerse bu sistemde ve bu şartlarda maaşlı bir çalışan olarak engelli çocuğun kişisel asistanı olabilmelidir. Maaş ve emeklilik uygulaması böyle bir işin karşılığı olabilecek biçimde düzenlenmelidir.

Eğitim Hakkı:
EPİ 2020 Tavsiye Kararlar No: 45.203, 45.204, 45.211, 45.214, 45.277, 45.279, 45.281, 45.287

38. Engelli çocuklar, ülkemizde ayrıştırılmış (özel eğitim uygulama merkezi) okullarda, okulların içerisinde bulunan özel eğitim sınıflarında veya kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sistemine dâhil edilmektedir. Türkiye'de okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde, toplam 18 milyon 710 bin 265 öğrenci örgün eğitim almaktadır. Eğitim alan engelli öğrenci sayısı 559.725'dir. (MEB 2023-2024)

39. Türkiye'de engelli çocukların genel ve/veya özel eğitim sistemine dahil olması için eğitsel tanılama ve değerlendirme işlemi için Rehberlik Araştırma Merkezlerine (RAM) başvurması gerekmektedir. Bu merkezler, Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı rehberlik, psikolojik danışmanlık ve özel eğitim konularında ailelere ücretsiz hizmet veren merkezlerdir. Engelli çocuklar RAM'larda yapılan eğitsel değerlendirme sonrası; kendi düzeylerine uygun bir okula yerleştirilir (kaynaştırma eğitimine, özel eğitim sınıfına ya da özel eğitim okuluna), ek olarak ihtiyaç duyuyorlarsa destek eğitim için özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine yönlendirilirler. RAM'larda yapılan tanılama ve değerlendirme işlemi için "engelli sağlık kurulu raporu" istenmektedir. Bu durum eğitim süreci planlanırken de tıbbi bakış açısının hala hüküm sürdüğünü göstermektedir.

40. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine bu rapor ile başvuran öğrencilerin ayda sekiz saat bireysel dört saat grup toplam 12 saate kadar eğitim ücreti devlet

tarafından karşılanır. Çocukların destek eğitim için okul dışındaki bu merkezlere yönlendirilmesi çocuğun eğitim bütünlüğü açısından sorun oluşturmaktadır. Engelli çocukların eğitiminde faaliyet gösteren çok önemli bir kurum olan ve ciddi bir bütçe ayrılan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin eğitim kalitesi sorgulamaya açıktır. Devlet, özel sektör aracılığıyla hizmet veren bu merkezlere daha fazla yatırım yapmak yerine tüm destek eğitim hizmetlerini okul içinde örgün eğitim yoluyla vermelidir.

41. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde bütün engel grupları bireysel ihtiyaçlarına bakılmadan aynı ders saati uygulamasından yararlanmaktadır. Bu durum özellikle çoklu engeli olan çocukları mağdur etmektedir.

42. Kaynaştırma/bütünleştirme yolu ile eğitim alan engelli çocuklar için verilmesi gereken destek eğitim yeterince etkin değildir. Özellikle bu eğitimi verecek öğretmen bulunamaması sistemi aksatan en önemli sorundur.

43. MEB, otizimli kaynaştırma öğrencilerinin okul ortamında akademik, sosyal ve özbakım becerilerini desteklemek amacıyla bir kolaylaştırıcı kişiye ihtiyaç duyduğunu tespit emiştir. Bununla ilgi okullara Ocak 2021 tarihinde bir resmi yazı göndererek, otizmli çocuğun ailesi tarafından belirlenecek ve fonlanacak bir kişinin kaynaştırma eğitiminde yer alan otizmli öğrenciye sınıf içinde ve dışında yardım etmesi için görevlendirilebileceğini belirtmiştir. Ancak bu yazı gönderildikten sonra birçok farklı engel grubunu temsil eden STK bu yazıya itiraz etmiş ve sadece bir tanı grubuna bu hakkın tanınmasının engelli çocuklar açısından ayrımcı bir uygulama olduğu söylenmiştir. Türkiye Down Sendromu Derneği'nin, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na yaptığı başvuru sonucu kurum, uygulamanın sadece otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sağlanıyor olmasının "Engellilik Temelinde Ayrımcılık" olduğuna hükmederek uygulamanın tüm engelli bireyler için yaygınlaştırılması gerektiğine karar vermiştir. Ancak bugün gelinen noktada, okul idarecilerinin ve öğretmenlerinin bu uygulamaya olan olumsuz tutumları herhangi bir engel grubunun bu uygulamadan yararlanmasını önlemektedir. Ayrıca kolaylaştırıcı kişinin ücreti de devlet tarafından karşılanmamaktadır, bu nedenle ekonomik zorluğu olan birçok aile işi uygulama fiilen işlevsizdir.
44. Türkiye'de okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamında değildir. Fakat 3-6 yaş arasındaki engelli çocuklar için zorunludur. Ancak kaynaştırma yoluyla okul öncesi eğitime erişilebilen engelli öğrenci sayısı çok azdır ve yıllar içinde hızla düşmektedir. Kaynaştırma yoluyla okul öncesi dönemde eğitim alan öğrenci sayısı 2023 yılında 1.305 iken özel eğitim anaokulunda eğitim alan öğrenci sayısı 8.074'tür.

45. Okul öncesi eğitim için devlet tarafından kapsayıcı eğitimi geliştirmek yerine, ayrıştırılmış eğitim veren özel eğitim anaokulları açılması politikası benimsenmiştir. 81 ilde açılan bu okulların sayısı 2023-2024 akademik yılında 363'tür. Bu veriler, okul öncesi eğitimin özellikle kapsayıcı eğitim uygulamaları açısından sorunlu biçimde ilerlediğini gözler önüne sermektedir.

46. Zorunlu eğitim çağında olan ancak sağlık koşulları nedeniyle (kanser, cam kemik veya kas hastası vb.) okula devam edemeyen öğrenciler için MEB tarafından evde eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Öğrencinin evde eğitim alabilmesi için ilk başvurunun RAM binalarına fiilen gidilerek yapılması gerekmektedir. Evlerinden çeşitli nedenlerle ayrılamayan öğrencilerin ilk değerlendirme için RAM'a

götürülmesi ciddi bir sorun olmaktadır. Evde eğitim hizmetleri verecek personel ise gönüllülük esasıyla görevlendirilmektedir. Gönüllü öğretmen bulmanın zorluğu, bulunanların donanım eksikliği öğrencilerin uzun süre eğitimden mahrum kalmalarına neden olmaktadır.

47. Eğitimin her kademesinde eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin ve idarecilerin kapsayıcı eğitim konusunda yeterli bilgi ve eğitsel becerilere sahip olmaması, okulların engelli öğrenciler için yeterli donanıma sahip olmaması, erişilebilirlik sorunları yıllar içinde azalsa da gerçek bir dönüşüm sağlanması hala çok uzak bir hayal olarak görünmektedir. Bu sorunların üzerine engelsiz öğrenci velilerinin, öğretmen ve idarecilerin, öğrencilerin yaptığı akran zorbalıkları hız kesmeden devam etmektedir. Hem devlet politikaları hem alanda yaşanan sorunlar, engelli öğrencilere karşı olumsuz tutumlar okul terklerini artırmakta veya engelli öğrencilerin özel eğitim uygulamalarına geçmesine neden olmaktadır.

48. Okul idarelerinin engelli çocukların okula kayıtlarını çeşitli sebeplerle reddetmeleri sıklıkla karşılaşılan bir problemdir. Engelli öğrencilerin okula kayıt edilmemesi ya da bu konuda direnç gösterilmesi sorunu daha çok çoklu engel veya engellilik durumu ağırlaşan, davranış problemleri olan engelli çocuklar söz konusu olduğunda yaşanmaktadır. Ortopedik engelli çocukların kayıtları sırasında yaşanan sorunlar ise erişim problemlerinden kaynaklanmaktadır.

49. Engelli çocuklar öğretmenlerin düşük beklentilerine maruz kalmaktadır, akranları tarafından yok sayılmakta/reddedilmekte veya akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Ancak tüm bunlara ilişkin okul ortamında engelli öğrencileri koruyan yeterince tedbir ve yaptırım bulunmamakta, çoğu zaman şikâyet ve ceza mekanizması işletilmemektedir.

50. Gerek donanım gerekse de eğitim materyalleri bakımından da engelli öğrenciler okullarda gerekli desteği alamamaktadır. Özel eğitim okullarına dahi giden işitme engelli öğrencilere mevzuatta yer aldığı halde FM sistemi, mini mikrofon gibi yardımcı teknolojiler sağlanmadığı gibi öğretmenler tarafından kullanımları zorunlu değildir. Kullanımları öğretmenin keyfiyetine bırakılmaktadır. Ayrıca sadeleştirilmiş ders notları; müfredatın uyarlanması, görme engelli öğrenciler için kabartma harita, şekil, sesli ders notları, büyük punto ile basılmış kitaplar vb. destekleyici materyaller ya kullanılmamakta ya da oldukça sınırlı kullanılmaktadır.

51. Özel eğitim okul/kurumlarında öğrenim gören tüm öğrencilere ücretsiz okula ulaşım ve öğle yemeği sağlanmaktadır. Fakat akranları ile genel okullarda kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklar bu hizmetten yararlanamamaktadır. Ulaşım ekonomik açıdan zor durumda olan aileler için çok büyük bir külfettir. Ayrıca ülke genelinde yaşanan fiziksel erişilebilirlik sorunları nedeniyle fiziksel engelli çocukların okullara erişiminde büyük zorluklar yaşanmakta, sadece fiziksel erişim sorunu nedeniyle bile pek çok çocuk okula devam edememektedir.

52. Pandemi ve deprem dönemindeki eğitim uygulamalarından engelli öğrenciler olumsuz etkilenmiştir. Örneğin, MEB tarafından kullanılan Uzaktan Eğitim Platformunda (EBA) yer alan ders anlatımları ve soru örnekleri engelli öğrencilerin çoğu için erişilebilir değildir. Ayrıca dijital araçlara ve internete erişimin olmaması, dijital okuryazarlığın eksikliği de bunlara eklenebilir. Uzaktan eğitimde yaşanılan

tüm bu sorunlardan dolayı çoğu engelli öğrencinin eğitime uyumu ve akademik başarısı düşmüştür. Daha önce okul içinde yürütülen destek eğitim hizmetleri uzaktan eğitim esnasında verilememiştir. Bu süreçte birçok engelli öğrenci eğitimlerini sonlandırmak zorunda kalmıştır. Ailelere, evde çocuklarının eğitimine nasıl destek verebileceklerine dair rehberlik hizmeti sunulmamıştır.

Tavsiyeler:

- Eğitimin her kademesinde engelli öğrenciler için öncelikli hedef kapsayıcı eğitim olmalıdır, bunun için var olan gerekli yasal düzenlemeler pratikte de uygulanmalıdır.
- RAM'larda yapılan eğitsel değerlendirme süreci eğitim ihtiyacı odaklı olmalıdır, engelli sağlık kurulu raporu zorunluluğundan vazgeçilmelidir.
- Engelli öğrencilerin okula kaydında sorun çıkaran ve herhangi bir çözüm üretmeyen idarecilere cezai yaptırım uygulanmalıdır.
- Öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu eğitimler düzenli aralıklarla ve güncel bilgiler eşliğinde yapılmalıdır. Öğretmenlere süpervizyon/yerinde eğitim desteği sağlayan yapılar oluşturulmalıdır.
- Akran zorbalığı konusunda okullarda ciddi yasal süreçler oluşturulmalı ve uygulamalar yapılmalıdır.
- Engelli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu destek araçlarına erişimleri için bütçe ayrılmalıdır.
- Uzaktan eğitim sistemleri engelli çocukların da erişimine olanak sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Ailelere, evde çocuklarının eğitimine nasıl destek verebileceklerine dair rehberlik hizmeti sunulmalıdır.

Engelli Mülteci Çocukların Eğitim Hakkı
EPİ 2020 Tavsiye kararları No: 45.295, 45.296, 45.211

53. Mülteci çocuklar arasında engellilik sıklıkla görülen bir durumdur. 2011 yılında başlayan Suriye krizi ile birçok Suriyeli göçmen Türkiye'de yaşamaya başlamıştır. Bu sürecin ilk yıllarında mülteci aileler kamplara yerleştirilmiş, burada öğrenciler için Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) oluşturulmuştur. Bu merkezlerde engelli öğrenciler için bir özel sınıf oluşturularak eğitimleri bu sınıfta verilmeye çalışılmıştır. Ancak bu özel eğitim sınıflarında engellilik düzeylerine göre herhangi bir sınıflandırma yapılmadığı gözlenmiştir. Özellikle ileri düzey zihinsel engeli bulunan çocuklar ile hiçbir zihinsel engeli olmayıp sadece fiziksel engeli bulunan çocukların bir arada eğitim aldığı görülmüştür. 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi itibarıyla GEM'ler kapatılmış, burada eğitim alan öğrenciler resmi okullara kaydedilmiştir. Şu an engelli öğrenciler de dahil olmak üzere geçici koruma veya uluslararası koruma statüsünde olan tüm mülteci çocuklar resmi okullarda eğitimlerine devam etmektedir.

54. Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan aylık 12 saat ücretsiz destek eğitim hakkı engelli mülteci çocuklara verilmemektedir.

55. Mülteci çocukların birçoğu okula başladıklarında Türkçe bilmemektedir ve bu durum engelli çocukların eğitimini ve gelişimini olumsuz etkilemektedir. Özellikle zihinsel engelli öğrencilerin Türkçe öğrenmesinde yaşanan zorlukları ortadan kaldıracak destek mekanizmalarına ihtiyaç vardır.

56. Engelli mülteci çocuklar, hem okulda hem de toplumsal hayatta, hem mülteci hem de engelli oldukları için ayrımcılığa ve zorbalığa maruz kalmaktadır.

Tavsiyeler:

- Örgün eğitimde mülteci engelli öğrencilerin dil sorunlarını giderecek destek eğitim planlamaları yapılmalıdır.
- Mülteci engelli öğrencilerin ve ailelerinin, gerek okulda gerekse okul dışında sosyal imkanlardan ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlandırılması için yapılar oluşturulmalıdır.
- Mülteci engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin çok kültürlü eğitim ortamları ve mültecilerin eğitimi ile ilgili yöntem ve yaklaşımlar hakkında bilgilenebilecekleri eğitim programları oluşturulmalı ve katılmaları teşvik edilmelidir.
- Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan aylık 12 saat ücretsiz destek eğitim hakkı engelli mülteci çocuklara da tanınmalıdır.

KAYNAKÇA

1. 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı https://www.aile.gov.tr/media/132816/turkiye-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2023-2028-dijital.pdf

2. Lale Bildirici. "Aile Bakanı Kaya: Ulusal Çocuk Stratejisi Belgesi hazırlıkları tamam." Anadolu Ajansı.(04.05.2018). https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aile-bakani-kaya-ulusal-cocuk-stratejisi-belgesi-hazirliklari-tamam/1135296

3. Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, Ankara: DİE, 2004. https://evam.tuik.gov.tr/dataset/detail/16

4. Nüfus ve Konut Araştırması 2011. (Engellilik). Türkiye İstatistik Kurumu, 2013. https://www.aile.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf

5. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan 2023. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023. https://www.aile.gov.tr/media/111110/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan2023.pdf

6. Concluding observations on the initial report of Türkiye (2019). Committee on the Rights of Persons with Disabilities. 2019. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&CountryID=179

7. Türkiye'nin ilk raporuna ilişkin Nihai Gözlemler, 2019. Engelli Hakları Komitesi, 2019. https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/05/bm_nihaigozlemraporu2019.docx

8. Ergün, M. (2017). Ders kitaplarında engellilik: Durum analizi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi https://secbir.org/wp-content/uploads/2020/03/SECBIR_EEK_Rapor_DurumAnalizi.pdf

9. Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk Sayfası . https://cocuk.ombudsman.gov.tr/ (5.4.2022)

10. Güncel Eğitim (2019). "Okul Meclisleri Yönergesi Kaldırıldı." (05.05.2019). https://www.guncelegitim.com/haber/okul-meclisleri-yonergesi-kaldirildi-16821.html

11. "Erişilebilirlik Düzenlemelerini Ötelemek Engellileri Ötekileştirmenin Bir Diğer Adı" . Sivil Toplumu Geliştirme Merkezi (12.08.2020) https://www.stgm.org.tr/erisilebilirlik-duzenlemelerini-otelemek-engellileri-otekilestirmenin-diger-adi

12. Erişilebilir Her Şey . https://www.erisilebilirhersey.com/ (12. 4.2022)

13. Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2023/2024. MEB 2024 https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=629

14. lgaz, Ş. , Yardım, N. , Çimen, M. Y. B. , Kanbur, N. , Özmert, E. N. , Satman, İ. , Tavil, B. , Tayfur, M. & Ulman, C. (2020). Türkiye'de besinlerin D vitamini, folik asit ve demir ile zenginleştirilmesi: Sağlık Bakanlığı önerileri . Turkish Journal of Public Health , 18 (3) , 226-248 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjph/issue/58562/578186

15. TÜRK-İŞ Haber Bülteni (2024). Ağustos 2024 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2024. https://www.turkis.org.tr/turk-is-agustos-2024-aclik-ve-yoksulluk-siniri/

16. BİRGÜN, "Tüm yük ailelerin omzuna yüklendi" (18.01.2022) .https://www.birgun.net/haber/tum-yuk-ailelerin-omzuna-yuklendi-373635

17. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) Shadow Report Türkiye The Confederation of the Disabled of Türkiye, 2018 https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCRPD%2fCSS%2fTUR%2f33877&Lang=en

18. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) Shadow Report Network for the Rights of CwDs, 2018. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCRPD%2fCSS%2fTUR%2f33884&Lang=en

19. BM Engelli Hakları Sözleşmesi -Gölge Raporu. Engelli Çocuk Hakları Ağı, 2018. http://www.echa.org.tr/faydali-linkler-ve-kaynaklar

20. Engelliler Konfederasyonu (2018). BM Engelli Hakları Sözleşmesi -Türkiye STK Gölge Raporu. https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/1-8-BM-Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi-CRPD-T%C3%BCrkiye-STK-G%C3%B6lge-Raporu-min.pdf

21. Concluding observations on the combined 4th and 5th periodic reports of Türkiye : Committee on the Rights of the Child. (2023). https://digitallibrary.un.org/record/4013415?v=pdf

22. Sened Organization (2022). Refugee CwDs's Access to Services in Türkiye: Need Analysis Report

23. ASHB (22.06. 2024) Bakanımız Göktaş "Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı'nın uygulanma sürecinde 1'inci yıl ara değerlendirme raporunu hazırladık" https://www.aile.gov.tr/eyhgm/haberler/bakanimiz-goktas-engelli-haklari-ulusal-eylem-plani-nin-uygulanma-surecinde-1-inci-yil-ara-degerlendirme-raporunu-hazirladik/

Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı

Çocuğa Karşı Şiddet

Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı adına

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC),

İnsan Hakları Derneği (İHD),

Türk Psikologlar Derneği (TPD),

Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Eksi 25 Derneği, KAOS GL,

Sosyal İklim Derneği, FİSA Çocuk Hakları Merkezi, Göç ve

İnsani Yardım Vakfı (GİYAV),

Uluslararası Çocuk Hakları Elçileri Derneği (ICHILD),

tarafından

Türkiye için Çocuklar Evrensel Periyodik İnceleme 4. Döngüsü,

İnsan Hakları Konseyi'nin UPR Çalışma Grubunun 49. Oturumuna sunulan Ortak Rapor

İnceleme Altındaki Devlet: Türkiye

Temel konular: Her tür ve ortamda çocuğa karşı şiddet

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı (PNPVAC), 2012 yılında kurulan ve Türkiye'de her tür ve ortamda şiddetin sona erdirilmesi için çalışan bir sivil toplum kuruluşu koalisyonudur. Ortaklık Ağı, çocuklara yönelik şiddetin önlenmesinde sivil toplumun izleme ve savunuculuk rolünü güçlendirmek için çalışmaktadır. Ağın çabaları, başta BMÇHS olmak üzere ulusal ve uluslararası insan hakları hukukuna dayanmakta ve bu hukuk tarafından çerçevelenmektedir. Ağ üyeleri arasında diğerlerinin yanı sıra STK'lar, üniversite birimleri, barolar, meslek örgütleri yer almaktadır.

ICC, her yaştan çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal refahını desteklemek amacıyla kurulmuş bir STK'dır. Merkez, insan hakları, kadın ve çocuk hakları ve üreme hakları konularında küresel bir savunucudur. ICC, kuruluşundan bu yana Ortaklık Ağı'nın sekretaryasını yürütmektedir.

İHD, hükümet dışı, bağımsız ve gönüllü bir kuruluştur. 1986 yılında 98 insan hakları savunucusu tarafından kurulan Derneğin şu anda 28 şubesi, 6 temsilciliği ve 7945 üyesi bulunmaktadır. Türkiye'nin en eski ve en büyük insan hakları örgütü olan İHD'nin tek ve özel amacı insan hak ve özgürlükleri için çalışmaktır.

1976 yılında kurulan TPD, yaklaşık 5000 psikolog üyesi ile Türkiye'de psikoloji biliminin ve uygulamalarının gelişmesi için çalışan en büyük STK'dır. TPD, Çocuk ve Ergen Çalışmaları da dahil olmak üzere çeşitli bölümlere sahiptir.

Başak Kültür ve Sanat Vakfı, eğitim, sanat, dil öğrenimi ve müziği teşvik ederek ötekileştirilmiş çocuklara çocuk haklarını tanıtmayı ve bu girişimlerle yaşamları dönüştürmeyi amaçlayan bir sivil toplum kuruluşudur. Ayrıca, savaş nedeniyle yerlerinden edilmiş çocuk ve gençlere burs vermekte ve gönüllü eğitimciler yetiştirmek için atölye çalışmaları düzenleyerek aktif, barışı destekleyen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Eksi 25 Derneği, 25 yaşına kadar her bireyin, dil, din, ırk, cinsiyet ve yaş gibi ayrımcı özelliklerden bağımsız olarak, her bireyin yüksek yararını gözeterek yaşamasını, gelişmesini, katılımcı olmasını, ihmal, istismar ve her türlü şiddetten korunmasını sağlamayı amaçlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

KAOS GL: 20 Eylül 1994 tarihinde "Kaos GL" dergisi olarak savunuculuk alanına katılan örgüt, 2005 yılında Ankara Valiliği'ne başvurarak dernek statüsü kazandı. LGBTİ+'ların insan hakları için mücadele eder. Faaliyetlerini insan hakları, medya ve iletişim, mülteci hakları, akademik ve kültürel haklar programları üzerinden yürütür. Savunuculuk, lobicilik, insan hakları izleme ve raporlama, gazetecilik, kültürel ve akademik dergi yayıncılığı yapar.

Sosyal İklim Derneği: Doğayı odağına alarak hak temelli çalışmalar yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. Gençler arasında diyalog kültürünü geliştirmek, sosyal hayata ve sivil topluma aktif katılımlarını sağlamak amacıyla 2014 yılında İzmir'de kurulmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda iklim krizi, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve gençlik hakları konularında birçok program, proje, atölye çalışması ve eğitim gerçekleştirmiştir.

FISA Çocuk Hakları Merkezi: İnsan hakları temelinde ayrımcılığa uğramadan yaşama ve gelişme haklarını güvence altına alarak, tüm çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda söz sahibi olduğu, kararlara etkin katılabildiği ve yüksek yararlarının gözetildiği demokratik bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunur.

GİYAV: GİYAV'ın öncelikli hedefi göçten en yoğun etkilenen gruplardan biri olan çocuklarla çalışmaktır. Göç ve İnsani Yardım Vakfı'nın çalışma perspektifini temel alarak 'Kadın, Çocuk ve Ekoloji' olarak benimsediği üç ana çalışma alanı bulunmaktadır.

ICHILD: ICHILD'in temel hedefi, her çocuğun toplum tarafından eşit bir vatandaş ve özne olarak tanınmasını sağlayacak adımlar atmak ve atılmış adımları güçlendirmektir. Bu eksende çocukların haklarını savunmaları için var olan mekanizmaları güçlendirmeyi ve gerektiğinde yeni mekanizmalar tasarlamayı da hedefler. Tüm faaliyetlerinde çocuğun yüksek yararını gözetir ve katılım hakkını ön planda tutarak çocuklarla dayanışma ve işbirliği içinde çalışır.

GİRİŞ

1. Türkiye, çocukların korunması ve haklarının savunulması konusunda ulusal ve uluslararası yükümlülükler üstlenmiş bir ülkedir. Taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden biri Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (ÇHS) olan Türkiye, çocuklara yönelik şiddet, istismar ve tacizin önlenmesine yönelik hukuki düzenlemeler geliştirmiştir. Ancak, bu alandaki mevcut uygulamalar ve istatistikler, çocuklara yönelik şiddetin ve ihmalin devam ettiğini göstermektedir.

2. Türkiye'de çocuklar aile içinde, okullarda, çalışma yaşamında ve sosyal çevrelerinde fiziksel, cinsel ve duygusal istismar riski altındadır. Özellikle kız çocukları ve mülteci çocuklar, cinsiyet ve göçmenlik statülerinden dolayı daha büyük bir tehlike altında bulunmaktadır. Aile içi şiddet, çocuğa yönelik fiziksel ve cinsel istismarın en yaygın kaynaklarından biridir ve çoğu vaka kayıt altına alınmadan kalmaktadır. Türkiye'de resmi veriler, adli mercilere bildirilen çocuk istismarı vakalarının artış gösterdiğini ancak hala gizli kalan çok sayıda vakanın olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Mevcut yasal düzenlemelere rağmen, özellikle uygulamada karşılaşılan zorluklar, çocukların adalete erişimlerinde ve haklarının korunmasında ciddi engeller oluşturmaktadır. Eğitim kurumlarında ve sosyal hizmetler sisteminde çocuğun korunmasına yönelik daha kapsamlı programlara ve etkin denetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin çocuk hakları alanındaki ilerlemeleri ve eksiklikleri Evrensel Periyodik İzleme kapsamında ele alınarak, daha etkili bir koruma sistemi oluşturulması hedeflenmelidir.

Türkiye'de Çocuğa Yönelik Şiddet

4. Türkiye'de genel olarak çocuk refahı, özel olarak da çocuğa yönelik şiddet konusunda yeterli, geçerli ve güvenilir veri bulmak temel sorunların başında gelmektedir. Veriler esas itibariyle yönetsel kayıtlardan ve düzenli yapılan araştırma bulgularından elde edilmektedir. Kapsamlı gösterge setlerine dayanan veri yetersizliği, zamana ve bulunulan yere dayalı karşılaştırma ve izleme yapmayı güçleştirmektedir. Sonuç olarak geçerli ve güvenilir verilerle desteklenmeyince çok sektörlü bütüncül politika stratejileri oluşturulamamaktadır (Karataş, 2018).

5. Türkiye Çocuk Araştırması 2022'ye göre (UNICEF, 2023) psikolojik şiddet içeren disiplin yöntemlerine tabi tutulan çocukların oranı %52,7 ve herhangi bir fiziksel şiddet içeren disiplin

yöntemlerine tabi tutulan çocukların oranı ise %16,1'dir. Her iki şiddet türüne de maruz kalan çocukların özellikle 3-4 ve 5-9 yaş arası erken çocukluk döneminde olması dikkat çekicidir.

6. Çocuğa yönelik ekonomik şiddet/istismarın en önemli nedenlerinden biri yoksulluktur. Çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına uygun olmayan koşullarda çalışmak zorunda bırakılmaları hem bedensel hem de psikolojik gelişimlerini engelleyen bir durumdur. Sosyal şiddet/istismar bireyi ailesinden, arkadaşlarından, içinde bulunduğu sosyal çevreden ayıran, uzaklaştıran, yalıtan davranışlardır. Daha çok toplumsal cinsiyet temelli ve kız çocuklarına karşı uygulanır.

7. TÜİK verilerine göre son dokuz yılda çocuk cinsel istismarı oranı üç kat artmıştır. 2023 yılında 31 bin çocuk istismara maruz kalmıştır. Bu verilerde gözükmeyen cinsel istismar mağduru çocuklar da hesaba katıldığında tespit edilen sayının gerçek sayının çok altında kaldığı tahmin edilmektedir. Bu alana dair yürütülen politikaların yetersiz olduğu istatistiklerden bellidir. Çocuğa yönelik suçların kontrol altına alınmasında özellikle ailelerin bu konuda bilgilendirilerek mağdurdaki belirtileri anlayama ve harekete geçme bilincinin gelişmesiyle birlikte yol kat edilebilir. Ayrıca bu konuda çocukların da bilinçlendirilmesi önemlidir. Bu çalışmaların eğitim sistemine entegre edilerek verilmesi etki alanını genişletecektir.

8. Çocukların cinsel istismarını önleyici çalışmaların az ve yetersiz olmasının da etkisi ile cinsel istismar olguları artarak devam etmektedir. Bu suçun tespit ve ihbarındaki zorlukları da düşündüğümüzde bilinenden daha fazla olgunun yaşandığını tahmin etmek güç değildir. Çocukların adalet mekanizmalarına ulaşmakta zorluk yaşamaları, çocuğa özgü ihbar mekanizmalarının olmaması, ebeveyn şikayeti şartının olması gibi problemler çözümü zorlaştırmaktadır.

9. Çocukların cinsel tacizin ne olduğunu anlayacak bir alt yapılarının olmaması kendilerine yönelik bu tür davranışları anlamlandırmalarına ve şikayet etmelerine engel olabilmektedir. Bu konudaki farkındalık çalışmalarının artırılması ve çocukların korunması için her tür tacizin adalet birimlerine şikayet edilmesi önem arz etmektedir.

10. Dijital ortamda çocuğa karşı şiddet, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal sağlığını tehdit eden ciddi bir sorundur. Giderek yaygınlaşan internet ve dijital cihazlar üzerinden çocuklar siber zorbalık, dijital istismar, cinsel taciz ve zararlı içeriklerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Tavsiyeler

- Çocuğun cinsel istismarı suçuna yönelik cezalar artırılmalı cezasızlık halleri sona erdirilmelidir.
- Cinsel istismar mağduru çocukların adalete erişimlerini kolaylaştıracak önlemler alınmalıdır.
- Cinsel istismar mağduru çocukların korunması için daha etkili işleyen hukuki, tıbbi ve psiko-sosyal koruma mekanizmaları geliştirilmeli, travmanın uzun erimli etkilerine karşı uzun vadeli rehabilitasyon ve izleme programları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.
- Mağdurlar için oluşturulan özel birimlerin ve savcılık birimlerinin etkili çalışabilmesi için önlemler alınmalıdır.
- Toplum genelinde cinsel istismarı tanıma, önleme ve bildirme konularında bilgi, bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.
- Ulusal ve yerel medyanın tüm araçları kullanılarak geniş kitlelere ulaşacak bilinçlendirme çalışmalar yapılmalıdır.
- Bilgi, bilinç ve farkındalığın artması için okullarda ve ailelere yönelik uygun eğitim programları geliştirilmelidir.
- Cinsel istismar mağduru çocuklara ve ailelerine yönelik ücretsiz ve erişilebilir psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.
- Sağlık, eğitim, adliye, sosyal hizmetler vb. sektörlerde çalışanlar; doktor, hemşire, öğretmen, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi çocuklarla mesleki çalışma yapan profesyoneller çocuğun cinsel istismarı konusunda sürekli eğitilmelidir.
- Çocuğun cinsel istismarı olgularının güvenli bir şekilde raporlanabilmesi (bildirim) için anonim kanallar oluşturulmalıdır.
- Cinsel istismar mağduru çocuklar ve ailelerinin gizlilik ve mahremiyeti güvence altına alınmalıdır.
- Cinsel istismar mağduru çocukları ve ailelerini destekleyen sosyal hizmet programları geliştirilmelidir.
- Çocuk hakları ve cinsel istismar konularında hak temelli çalışan sivil toplum örgütleri desteklenmeli. Çalışmalar, bu örgütlerle işbirliği ve eşgüdüm içinde yürütülmeli.
- Genel olarak çocuk refahı ve çocuklara yönelik cinsel istismar konusunda sağlıklı, geçerli ve güvenilir kayıtlar tutulmalı; erişilebilir veri tabanları oluşturulmalı. Bu alanda yapılacak araştırmalar desteklenmelidir.
- Çevrimiçi ortamda çocuğun müstehcenliği suçunu engellemek amacıyla çocuklara erişim engeli konulması, çocukların ulaşabileceği içeriklerin sınırlandırılması da çok

önemli bir uygulamadır. Sosyal medya hesaplarındaki yaş sınırı uygulaması çocukların erken yaşta bu ortamlara girmesini engellemek için konulmuştur. Bu konuda hem çocuklara hem de ailelere yapılan bilgilendirmelerin arttırılması gerekmektedir.

- Çocuk dostu güvenilir ortamlar oluşturmak, çocukların istismarını önlemek adına önemli bir çalışma olarak görülmektedir.
- Çocukların, gençlerin bir bütün olarak sağlığına zarar veren dijital şiddete karşı ilk yapılacak iş, toplum genelinde bilgi, bilinç ve farkındalık artırıcı, eğitici kampanyalar düzenlemektir. Bu kampanyaların medya üzerinden (ana akım medya, yerel medya), okulların etkin katılımıyla, sivil toplum örgütlerinin desteğiyle yapılmasında yarar vardır.
- Çocuklara medya okuryazarlığı becerisi kazandırmak gerekir. Bunun için onlara bilgi, farkındalık ve bilinç kazandıracak eğitimlerin verilmesi gerekecektir. Çocuklara yönelik dijital güvenlik eğitimlerinin aynı zamanda aile üyelerine, eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmet alanlarında çalışan profesyonellere de verilmesi gerekir.
- Özellikle dijital dünyada mahremiyetin önemi, siber zorbalık ve dijital istismardan korunma konularında güvenli davranışların öğretilmesi büyük önem taşımaktadır.
- Ebeveynlere, çocukların özerklik hakkını ve online dünyayı anlama ve yönetme becerilerini zedelemeden nasıl "dijital izleme" yapabilecekleri öğretilmelidir. Bu amaçla çocukların dijital cihazlar üzerinden zararlı içeriklere erişimini önleyecek güvenlik yazılımlarına ailelerin kolayca erişebilmesi gerekir.
- Dijital ortamlarda çocuklar için zararlı içeriklerin yayılmasını önleyecek, çocukların güvenliğini sağlayacak önlemlerin alınması önemlidir. Bu amaçla, denetimlerin etkin bir şekilde yapılabilmesi için yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi, cezaların arttırılması da önerilmektedir.
- Dijital şiddete, siber zorbalığa, çevrim içi cinsel tacize vb. uğrayan, ekran bağımlısı olan çocuklara yönelik psiko-sosyal destek ve danışmanlık hizmetleri sunulabilmelidir. Bu gereksinimin karşılanabilmesi için kurumlar ve profesyoneller desteklenmelidir.
- Dijital ortamda çocuklara yönelik şiddetin boyutlarını ve etkilerini anlamak için daha fazla araştırma yapmaya gereksinim bulunmaktadır. Dijital şiddetin hangi ortamlarda uygulandığı, faillerin özellikleri, şiddete maruz kalan çocuklar ve çevrelerinin özellikleri, başka ülkelerde ve ülkemizde alınan önlemler, ilgili yasal düzenlemeler, şiddete maruz kalan çocuklarla nasıl çalışılacağı gibi konularda yapılacak

araştırmalardan elde edilecek bilimsel veriler, bu alanda geliştirilecek yeni politika ve uygulamalara yön vermelidir.

- Çocukların dijital ortamlarda güvenli bir biçimde var olabilme, özerklik içinde dijital dünyayı anlama ve yönetme becerilerini geliştirebilmeleri için onların deneyimleri, görüş ve önerileri önemlidir. Bu amaçla çocuk katılımını olanaklı kılacak mekanizmalar geliştirilmelidir.
- Çocukların da içinde olduğu dijital ortam, sınır aşan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, çocuklara yönelik dijital şiddetin önlenmesi ve çocukların korunması için ulusal düzeyde yapılabileceklerin yanı sıra uluslararası düzeyde politika ve stratejilere gereksinim bulunmaktadır. Bu amaçla uluslararası işbirliğinin artırılması gerekir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından eş finanse edilmektedir.

TÜRKİYE'NİN 4. DÖNEM EVRENSEL PERİYODİK İNCELEMESİ
PAYDAŞLARIN EPİ ÇALIŞMA GRUBUNUN 49. OTURUMUNA SUNUMU

(28 NİSAN - 9 MAYIS 2025)

Çocuklar için Hesap Verebilirlik, Haklar için Savunuculuk (ACAR) Projesi

acar
Accountability for Children
Advocacy for Rights
Çocuklar için Hesap Verebilirlik
Haklar için Savunuculuk

unicef
her çocuk için